

ØF-rapport nr. 09/2010

Regional plattform - Fjellregionen

av

Svein Erik Hagen og Asgeir Skålholt

Østlandsforskning

Østlandsforskning er et forskningsinstitutt som ble etablert i 1984 med fylkeskommunene og høgskolestyrene/de regionale høgskolesentra i fylkene Oppland, Hedmark og Buskerud som stiftere i samarbeid med Kommunaldepartementet.

Østlandsforskning er lokalisert i høgskolemiljøet på Lillehammer og har i tillegg kontorer i Hamar. Instituttet driver anvendt, tverrfaglig og problemorientert forskning og utvikling.

Østlandsforskning er orientert mot en bred og sammensatt gruppe brukere. Den faglige virksomheten er konsentrert om to områder:

- Næringsliv og regional utvikling
- Velferd, organisasjon og kommunikasjon

Østlandsforskning sine viktigste oppdragsgivere er departement, fylkeskommuner, kommuner, statlige etater, råd og utvalg, Norges forskningsråd, næringslivet og bransjeorganisasjoner.

Østlandsforskning har samarbeidsavtaler med Høgskolen i Lillehammer, Høgskolen i Hedmark og Norsk institutt for naturforskning. Denne kunnskapsressursen utnyttes til beste for alle parter.

ØF-rapport nr. 09/2010

Regional plattform - Fjellregionen

av

Svein Erik Hagen og Asgeir Skålholt

Tittel:	Regional plattform - Fjellregionen
Forfattere:	Svein Erik Hagen og Asgeir Skålholt
ØF-rapport nr.:	09/2010
ISBN nr.:	978-82-7356-669-0
ISSN nr.:	0809-1617
Prosjektnummer:	
Prosjektnavn:	Nærings- og handelsanalyse Fjellregionen
Oppdragsgiver:	Alvdal og Tynset kommuner
Prosjektleder:	Svein Erik Hagen
Referat:	Dette er en delrapport fra prosjektet "Regional nærings- og handelsanalyse for Fjellregionen". Prosjektet gjennomføres i samarbeid mellom Østlandsforskning og Norsk institutt for by- og regionforskning. I første del av rapporten ser vi på befolkningsutvikling, flytting, utdanningsnivå og senterstruktur. I den andre delen drøftes sysselsetting og næringsstruktur i Fjellregionen.
Sammendrag:	Norsk og engelsk
Emneord:	Fjellregionen, Tynset, Alvdal, befolkning, sysselsetting, næringsstruktur
Key words:	
Dato:	Oktober 2010
Antall sider:	44
Pris:	Kr 100,-
Utgiver:	Østlandsforskning Postboks 223 2601 Lillehammer Telefon 61 26 57 00 Telefax 61 25 41 65 e-mail: post@ostforsk.no http://www.ostforsk.no

Forord

Denne rapporten er en delrapport fra prosjektet "Regional nærings- og handelsanalyse for Fjellregionen". Prosjektet gjennomføres i samarbeid mellom Østlandsforskning og Norsk institutt for by- og regionforskning.

Med den knappe tidsrammen dette prosjektet har hatt, er analysen i sin helhet basert på lett tilgjengelig statistikk fra SSB (Statistikkbanken og spesialkjøringer) og eksisterende skriftlig materiale. Det viktigste grunnlaget ligger i det arbeid som er gjort i forbindelse med Regionalt framsyn, der både ØF og NIBR har vært involvert. I forkant av det regionale "framtidswerkstedet" i Fjellregionen ble det utarbeidet et "*Bakgrunnsnotat Fjellregionen - Regionalt framsyn Hedmark*", med statistikk og innsamlede data for regionen. (ØF-Notat 2011/03). Notatet er basert på:

SSB-data for folketall, sysselsetting, utdanning, inntektsnivå, med mer.

Spørreundersøkelse til bedrifter, lokale organisasjoner og kommuner (politikere og administrative ledere). I undersøkelsen vektlegges informantenes vurdering av a) utfordringer i Fjellregionen, og b) hva skal til for å møte utfordringene.

Intervjuer med et utvalg personer i regionen.

Vi har her supplert materialet fra "*Bakgrunnsnotat Fjellregionen*" med tall fra SSB og RavnInfo (som tilrettlegger og distribuerer regnskapsdata fra Brønnøysundregistrene), men ikke med egne undersøkelser eller intervjuer i regionen.

Oktober 2010

Svein Erik Hagen
forskningsleder

Innhold

1. Folk, areal og sentralitet	7
1.1 Folketall.....	7
1.2 Flytting gjennom livsløp	10
1.3 Utdanningsnivå.....	15
1.4 Utdanning og flytting	17
1.5 Hvordan er utsiktene framover?	20
1.6 Senterstruktur	23
1.7 Regional integrasjon.....	24
2. Sysselsetting og næringsstruktur.	25
2.1 Endringer i sysselsetting og folketall	25
2.2 Næringsstruktur	27
2.3 Potensielt komplementære næringer – regional plattform	33
3. Utfordringer og muligheter.....	39

1. Folk, areal og sentralitet

1.1 Folketall

De sju kommunene i Fjellregionen har et samlet areal på 11 399 km², nesten fem ganger så mye som Vestfold fylke. Regionen har knappe 21 000 innbyggere, mot Vestfolds 231.000. Fra Tynset er det 330 km til Oslo (kjøretid med bil 4.55, i følge Visveg.no), til Trondheim 171 km (2.44 timer), og til Hamar 219 km (3.22 timer).¹ Sett i forhold til andre deler av landet har regionen mange bosatte utenfor tettsteder, og med unntak av Røros og Tynset er tettstedene svært små. Regionens innbyggere har svært god plass, med et gjennomsnitt på 1,8 personer per km². Oppsummert kan en si at Fjellregionen har lite folk, det er langt mellom folk og det er langt til andre folk. For mange vil dette representere positive kjennetegn eller egenskaper ved regionen. Med tanke på utvikling av næringslivet i regionen vil det kunne representere en spesiell utfordring, fordi en økende andel av arbeidsplassene kommer i tjenesteytende næringer, og da særlig i den personrettede tjenesteytingen.

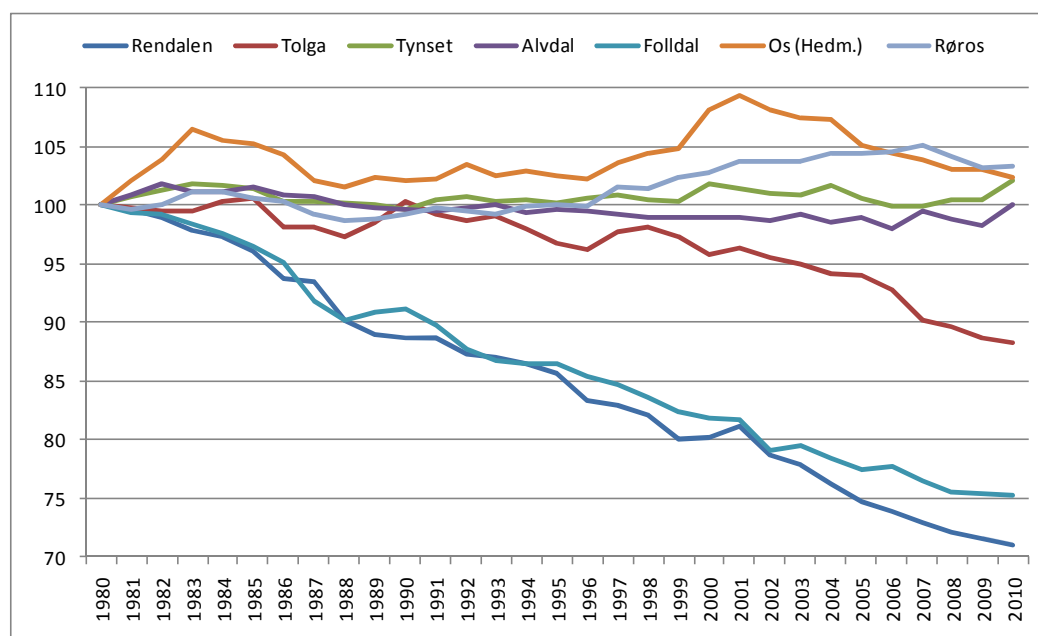
Tabell 1 Folketall, areal og tettstedsbefolkning. 2010

	Folketall	Areal i km ²	Pers/ km ²	Bosatt i tettsted	I tettsted. Prosent
Rendalen	1 998	3 180	0,6	574	28,7
Tolga	1 671	1 123	1,5	588	35,2
Tynset	5 490	1 880	2,9	2 427	44,2
Alvdal	2 441	943	2,6	670	27,4
Folldal	1 669	1 278	1,3	558	33,4
Os	2 033	1 040	2,0	617	30,3
Røros	5 576	1 956	2,9	3 640	65,3
Fjellregionen	20 878	11 399	1,8	9 074	43,5
Hedmark	190 709	27 400	7,0	105 222	55,2
Norge	4 858 199	323 782	15,0	3 780 068	77,8
Vestfold	231 025	2 216	104,3		84,3

¹ SSB omtaler sentralitet slik: "Med sentralitet menes en kommunes geografiske beliggenhet sett i forhold til tettsteder av ulik størrelse. Tettstedene deles i tre nivåer etter folketall og tilbud av funksjoner. Tettsteder på nivå 3 er landsdelssentrene (eller et folketall på minst 50 000), nivå 2 har et folketall mellom 15 000 og 50 000, nivå 1 har et folketall mellom 5 000 og 15 000. For å beskrive de muligheter befolkningen i en kommune har for arbeidsreiser til et eller flere av disse tettstedene, har en inndelt kommunene i fire sentralitetsnivåer (0-3)." Alle kommuner i Fjellregionen er klassifisert i laveste sentralitetsnivå.

”Folketallet i Fjellregionen fortsetter å øke. I fjor økte folketallet med 109 personer. I løpet av første halvår i år har det blitt 44 flere innbyggere i Fjellregionen, noe som betyr at den positive trenden fra 2009 holder seg. Med et fødselsunderskudd på 18 personer, er det tilflyttinga som sørger for at folketallet øker. Totalt har vi en netto tilflytting på 62 personer. Holder vi innvandring ut utvandring fra utlandet utenfor, har vi en netto tilflytting på 17 personer, noe som viser at vi også dette halvåret klarer å demme opp for sentraliseringa. Tynset er ”vinneren” også dette halvåret med en folketilvekst på 43, mens Tolga kan glede seg over 21 flere innbyggere enn ved årsskiftet.” (www.fjellregionen.no/ 28.10.2010)

Ser vi på de lange linjer, som en må gjøre for å forstå de demografiske utviklingstrekkene, finner vi at folketallet i Fjellregionen er redusert med ca. 5 prosent de siste 30 årene, dvs. fra 1980 fram til i dag. I den samme perioden har folketallet i Norge økt med 20 prosent. Hvis vi utelater Røros, er folketallet i resten av Fjellregionen redusert med nesten ni prosent fra 1980 til 2010. Endringen i folketallet varierer sterkt fra kommune. Fire av kommunene, Røros, Os, Tynset og Alvdal har opprettholdt eller hatt en liten økning i folketallet. I Tolga er folketallet redusert med ca. 12 prosent, mens Folldal og Rendalen har 20-25 prosent lavere folketall i 2010 enn i 1980.

Figur 1 Endringer i folketall 1980-2010. Indeks: 1980=100

I tabellen nedenfor ser vi bare på årene 1999-2009.

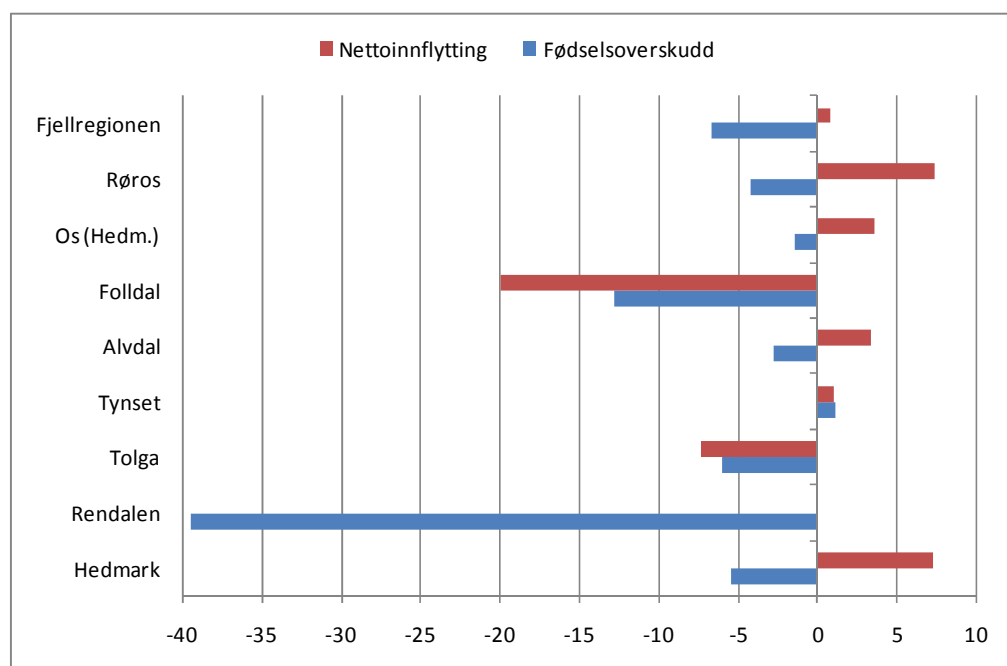
Tabell 2 Komponenter i folketallendringene 1999-2009.

Fjellregionen	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Fødte	249	254	205	220	227	182	183	221	186	218	236
Døde	271	301	283	281	264	279	262	251	220	270	269
Fødte-Døde	-22	-47	-78	-61	-37	-97	-79	-30	-34	-52	-33
Innflyttinger	1025	1045	798	840	886	786	788	786	773	765	913
Utflyttinger	867	914	896	808	885	844	825	795	850	820	775
Nettoflytting	158	131	-98	32	1	-58	-37	-9	-77	-55	138

I alle årene fra 1999 fram til i dag har regionen hatt flere dødsfall enn fødsler. Antall innflyttinger og utflyttinger har ligget nokså stabilt. I noen år har regionen kommet ut med netto innflytting, i andre år med netto utflytting. Grovt sett flytter ca. 800 personer (4 % av befolkningen) ut hvert år, og et tilsvarende antall flytter inn. I løpet av de 11 årene tabellen omfatter har 9 279 personer flyttet ut av regionen, og 2 951 er døde. Dvs. regionen har mistet vel 12 200 personer, eller godt over halvparten av sine innbyggere. Av de rundt 21 000 innbyggeren regionen har i dag, var det bare 9 100 som bodde i regionen i 1999².

De store flyttetallene illustrerer at det er stor gjennomstrømning av folk til og fra Fjellregionen. Like viktig som å få folk til å flytte til regionen, vil det være å få en større andel av innflytterne til å bli værende i regionen.

Endringer i folketallet bestemmes av to faktorer. Nettoflytting, som er differansen på tilflytting og fraflytting, og fødselsoverskudd, som er antall fødte minus antall døde. Figuren nedenfor viser nettoflytting og fødselsoverskudd for kommunene i Fjellregionen,

Figur 2 Akkumulert fødselsoverskudd og nettoinnflytting 1980-2009. Prosent.

Som Hedmark samlet, har Fjellregionen fødselsunderskudd i perioden 1980-2010. Særlig stort er fødselsunderskuddet i Rendalen, som har hatt stor nedgang i folketallet, selv uten netto utflytting. Bare Tynset kommer ut på plussida, både på naturlig tilvekst og flytting. Folldal utmerker seg som den kommunen som i størst grad har både fødselsunderskudd og fraflytting

² Regionen har selvsagt en del "tilbakeflyttere", dvs. personer som har flyttet ut av regionen og senere flyttet tilbake til regionen. Det vil derfor være noe mer enn 9 100 av dagens innbyggere som også bodde i regionen i 1999.

1.2 Flytting gjennom livsløp

Folketallsutviklingen har vært og er en sentral regional- og lokalpolitisk målvariabel i Norge. Særlig har flyttetallsutviklingen vært betraktet som en viktig indikator for virkningen av underliggende krefter som påvirker “livskraft” og levekår. Den offisielle flyttestatistikken viser årlige flyttestrømmer mellom kommuner i Norge. Denne måten å framstille flytting på kan gi inntrykk av at flytting er noe som angår et lite fåtall av befolkningen. I følge Statistisk sentralbyrås flyttestatistikk utgjør flytterne selv i de hardest rammede fraflyttingskommunene ikke mer enn fem prosent av befolkningen. Dersom man i stedet for å registrere den samlede flytting som foregår hvert enkelt år, heller tar utgangspunkt i hvert enkelt individs livsløp og spør hvor mange som flytter en eller annen gang i løpet av aldersfasen 15-40 år, så vil man finne at nærmere 75-80 prosent av alle kvinner og 65-70 prosent av alle menn i landet har flyttet over kommunegrensen minst en gang. I disse tallene er ikke flytting i forbindelse med utdanning tatt med.

I dette avsnittet vil vi se på:

- a) Flyttehistoriene til personer født i årene 1965- 69 og som bodde i Fjellregionen ved 15 års alder. Hvor bodde de ved utgangen av 2007, da de var 38-42 år gamle?
- b) Flyttehistoriene til 40-åringer (personer født 1965-69) som bodde i Fjellregionen ved utgangen av 2007. Hvor kom de fra?

Vi kopler også flytting til utdanning, og ser på tre utdanningstrinn:

1. Grunnskole og videregående skole, 12 år
2. Kort høy utdanning, 13-16 år
3. Lang høy utdanning 17 år +

Datagrunnlag og metode

Datakilden for de tabeller som presenteres er ”Det koblete flyttehistoriematerialet” i Statistisk sentralbyrå. Her er alle registrerte flyttemeldinger kjedet sammen til individuelle bo- og flyttehistorier. Vi har valgt å studere aldersgruppen 15-40 år fordi det er i løpet av denne aldersfasen de alle fleste flyttinger blir unnagjort. Den flyttingen som foregår før fylte 15 år er ingen “selvstendig” flytting - det er barn som er med på foreldrenes flyttelass. Flytteomfanget etter fylte 40 år er i landsmålestokk så lite at den ikke påvirker flyttemønsteret i særlig grad. Som nevnt har vi sett på personer født i årene 1965-69. Siste registreringsår var 2007, dvs. da disse personene var 38-42 år.

Sentrale begreper

- **Kohort:** En kohort er i denne sammenheng alle som ble født et bestemt årstall. Av og til brukes årskull synonymt med kohort. I denne analysen studerer vi 1965-69 kohortene.
- **Oppvekstkommune/region:** Alle individer som følges er identifisert med utgangspunkt i en oppvekstkommune. Oppvekstkommunen er definert som den kommunen en bodde i som 15-åring. Som alternativ til oppvekstkommune kunne vi ha brukt “fødekommune”, men undersøkelser viser at mange barn flytter i årene før de begynner på skolen. Det er svært få barn som flytter mens de går i grunnskolen.
- **Flytting:** Flytting defineres her som flytting over en kommune/regiongrense, og som er meldt inn til folkeregisteret. Utdanningsflyttinger er ikke med, siden disse ikke er meldepliktige.
- **Bofaste:** De som aldri har flyttet fra sin oppvekstkommune/region (innen fylte 40 år).

- **Tilbakeflyttere:** De som har flyttet fra sin oppvekstkommune/region, men flyttet tilbake igjen og bor i oppvekstkommunen på når de er rundt 40 år.
- **Utflyttere:** De som har flyttet fra sin oppvekstkommune/region, og som fortsatt er fraflyttet ved fylte 40 år.
- **Videreflyttere:** Videreflyttere er personer som har flyttet til en kommune etter at de var 15 år, og som har flyttet ut igjen før de fylte 40.
- **Innflyttere:** De som ved 40-årsalder bor i en kommune/region som ikke er deres oppvekstkommune.
- **Ungdomskull:** Ungdomskull er de som bodde i kommunen/regionen som 15-åring. Tyve år senere kan disse enten defineres som “bofaste”, “tilbakeflyttere” eller “fracflyttede”.
- **Voksenkull:** Voksenkull er de som bodde i kommunen/regionen som 40-åring. Disse er enten “bofaste”, “tilbakeflyttere” eller “innflyttere”.

Tabell 3 Flyttehistorier for personer født 1965-69, kommuner i Fjellregionen. Prosent.

		Rendalen	Tolga	Tynset	Alvdal	Folldal	Os	Røros
Bofaste	Menn	22	41	41	39	27	32	41
	Kvinner	11	13	17	22	14	13	32
Tilbakeflyttere	Menn	13	12	17	14	11	26	18
	Kvinner	18	10	20	20	12	21	18
Utflyttere	Menn	65	47	42	47	62	42	42
	Kvinner	71	76	63	58	74	65	50
Innflyttere	Menn	22	30	26	35	14	32	32
	Kvinner	34	57	50	59	27	49	48
Videreflyttere	Menn	46	51	64	53	53	99	59
	Kvinner	62	75	83	66	68	73	78
Balanse	Menn	-42	-18	-16	-13	-47	-10	-10
	Kvinner	-37	-19	-13	1	-47	-17	-2

Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av Kjetil Sørli's bearbeiding av SSB-data

Vi bruker Alvdal kommune som eksempel på hvordan tabellen skal leses. 39 prosent av de guttene som bodde i Alvdal som 15-åring i årene 1965-69 bodde fortsatt der 25 år senere. De har vært bofaste. Tilsvarende tall for jentene er 22 prosent. Andelen bofaste varierer fra kommune til kommune i regionen, men et felles trekk er at jentene er mindre bofaste enn guttene.

Av et ungdomskull på 100 menn har 14 flyttet fra Alvdal for senere å flytte tilbake til Alvdal. Tilsvarende tall for kvinner er 20. 47 prosent av mennene og 58 prosent av kvinnene har flyttet ut for godt. Men det er også mange som bodde i andre kommuner ved 15-årsalder og som senere har flyttet til Alvdal og var bosatt der som 40-åring (dvs. i alderen 38-42 år) i 2007. Regnet i prosent av ungdomskullene utgjorde innflyttede menn 35 prosent og innflyttede kvinner 59 prosent.

Videreflyttere er personer som har flyttet til en kommune etter at de var 15 år, og som har flyttet ut igjen før de fylte 40. Tallene for videreflyttere viser at mange er innom en kommune i sitt livsløp, uten å bli boende til de er 40.

Balanse er uttrykk for flytteresultatet, dvs. om en kommune har flyttegevinst eller flyttetap. Det er antall innflyttere trukket fra antall utflyttere, regnet per 100 kvinner eller menn i ungdomskullene. For

gruppen født i årene 1965-69 har for eksempel Alvdal en liten flyttegevinst, +1 for kvinner, men et et flyttetap på 13 prosent for menn.

Hvor ble det av ungdommene som bodde i regionen ved 15-årsalder?

I tabellene under viser venstre kolonne bosted ved 15-årsalder. Ved å lese langs en rad, for eksempel for Alvdal, ser en hvor de som vokste opp i Alvdal (mer presist: De som er født i perioden 1965-69 og som bodde i Alvdal ved 15-årsalder.) bodde ved 40-årsalder. 42 prosent av ungdomskullet for jenter bor i Alvdal som 40-åringer. Dette er summen av bofaste og tilbakeflyttere. 8 prosent bor i Tynset, 7 prosent bor i Hamarregionen, 16 prosent bor i Osloregionen. Det er svært få av de jentene som vokste opp i Alvdal som har bosatt seg i andre kommuner enn Alvdal og Tynset i Fjellregionen.

Tabell 4 Hvor ble det av de unge kvinnene som bodde i Fjellregionen ved 15-årsalder?

	Rendalen	Tolga	Tynset	Alvdal	Folldal	Os	Røros	Kongsvingerreg.	Hamarreg.	elverumreg	Osloreg	Østlandet ellers	Trondheimreg.	Trøndelag ellers	Landet ellers	Utlandet	SUM
Rendalen	29	1	7	3	1	0	0	1	8	11	26	8	1	0	2	2	100
Tolga	0	24	16	1	0	6	4	0	9	1	15	4	7	3	7	0	100
Tynset	1	2	37	2	0	1	0	0	9	4	18	4	6	1	11	2	100
Alvdal	1	2	8	42	0	0	0	0	7	3	16	3	2	2	9	2	100
Folldal	0	0	9	6	26	1	0	1	5	5	16	10	6	0	12	1	100
Os	1	4	5	0	1	35	7	5	4	2	15	4	10	2	5	1	100
Røros	0	1	1	0	0	2	50	0	1	0	12	5	15	4	4	6	100

Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av Kjetil Sørli's bearbeiding av SSB-data.

Neste tabell viser tilsvarende tall for menn.

Tabell 5 Hvor ble det av de unge mennene som bodde i Fjellregionen ved 15-årsalder? Prosent.

	Rendalen	Tolga	Tynset	Alvdal	Folldal	Os	Røros	Kongsvingerreg.	Hamarreg.	elverumreg	Osloreg	Østlandet ellers	Trondheimreg.	Trøndelag ellers	Landet ellers	Utlandet	SUM
Rendalen	35	0	6	0	0	1	1	1	5	14	20	7	2	0	5	2	100
Tolga	0	53	7	1	0	1	0	0	3	1	16	5	9	0	3	0	100
Tynset	0	0	58	2	0	0	1	0	4	3	18	3	6	0	2	2	100
Alvdal	1	2	2	53	0	0	0	1	6	4	13	4	6	1	4	2	100
Folldal	0	0	1	5	38	0	3	2	7	3	19	11	4	1	3	1	100
Os	0	1	1	0	1	59	2	0	5	5	8	5	4	0	9	0	100
Røros	0	0	0	0	0	0	58	0	0	1	16	3	10	2	4	3	100

Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av Kjetil Sørli's bearbeiding av SSB-data

Hvor kommer Fjellregionenes 40-åringer fra?

I de to forrige tabellene så vi på hvor det ble av folk født i årene 1965-69 og bosatt i Fjellregionen som 15-åringer. I de to neste tabellene ser vi hvor dagens (dvs. utgangen av 2007) 40-åringer i Fjellregionen kommer fra. Her regner vi prosent av antall 40-åringer i dagens bostedskommune, ikke i som i de to forrige tabellene der vi regnet i prosent av 15-åringer i oppvekstkommunen.

Tabell 6 Hvor kommer dagens 40-årige kvinner fra? Prosent.

	Rendalen	Tolga	Tynset	Alvdal	Folldal	Os	Røros
Rendalen	47	2	3	3	2	0	0
Tolga	0	30	6	1	0	6	2
Tynset	5	9	43	6	2	3	0
Alvdal	2	4	4	41	0	0	0
Folldal	0	0	4	6	49	1	0
Os	2	6	2	0	2	41	3
Røros	0	2	1	0	0	4	51
Kongsvingerreg.	2	2	0	0	0	1	0
Hamarreg.	2	4	2	5	5	1	1
Elverumsreg.	14	2	3	11	2	4	1
Osloreg	9	11	9	6	2	11	4
Østlandet ellers	0	0	3	5	10	1	3
Trondheimreg.	3	7	2	1	5	6	16
Trøndelag ellers	2	4	3	1	5	3	10
Landet ellers	9	7	7	7	2	4	4
Utlandet	5	11	8	7	12	11	7
SUM	100	100	100	100	100	100	100

Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av Kjetil Sørli's bearbeiding av SSB-data

Tabellen leses kolonnevis. 41 prosent av dagens 40-årige kvinner i Alvdal bodde i Alvdal også som 15-åringer. 6 prosent kommer fra Tynset, 11 prosent fra Elverumsregionen³, 6 prosent fra Osloregionen og 7 prosent fra utlandet.

Tabellen nedenfor viser tilsvarende tall for menn.

³ Her brukes SSBs økonomiske regioner. Kongsvingerregionen tilsvarer Glåmdalsregionen, med ett unntak. Våler er lagt til det den økonomiske regionen Elverum.

Tabell 7 *Hvor kommer dagens 40-årige menn fra?*

	Rendalen	Tolga	Tynset	Alvdal	Folldal	Os	Rørø
Rendalen	61	0	3	0	0	1	1
Tolga	0	64	3	1	0	1	0
Tynset	0	0	69	5	0	0	1
Alvdal	2	3	1	60	0	0	0
Folldal	0	0	1	6	73	0	2
Os	0	2	1	0	2	65	1
Rørø	0	2	1	0	2	1	65
Kongsvingerreg.	0	0	2	0	0	1	1
Hamarreg.	2	0	2	4	6	0	1
elverumreg	7	2	3	1	2	0	0
Osloreg	16	11	5	8	6	4	6
Østlandet ellers	0	3	1	4	4	1	0
Trondheimreg.	2	5	3	0	0	4	9
Trøndelag ellers	0	2	1	2	0	4	8
Landet ellers	5	3	2	5	2	4	3
Utlandet	5	3	5	4	2	13	4
SUM	100	100	100	100	100	100	100

Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av Kjetil Sørli's bearbeiding av SSB-data

I alle kommuner er det langt større andel av dagens bosatte menn enn av dagens bosatte kvinner som også bodde i den samme kommunen som 15-åringer.

1.3 Utdanningsnivå

Tabell 8 Personer 16 år og over, etter utdanningsnivå. Andelen (prosent) med kort (mindre enn 4 år) og lang (4 år eller mer) høyere utdanning. 2009.

	Kort	Lang
Rendalen	13,8	2,1
Tolga	18,0	4,0
Tynset	18,1	4,2
Alvdal	14,9	3,1
Folldal	15,0	2,6
Os	18,4	2,9
Røros	16,6	3,9
Fjellregionen	16,7	3,5
Hedmark	16,1	3,4
Norge	19,4	6,1
Oslo	25,7	13,3

De bosatte i Fjellregionen har om lag like mange med høyere utdanning som gjennomsnittet i Hedmark, men ligger langt under landsgjennomsnittet, og ikke minst langt under Oslo.

Neste tabell viser utdanningsnivået for kvinner og menn.

Tabell 9 Kvinner og menn 16 år og over, etter utdanningsnivå. Andelen (prosent) med kort (mindre enn 4 år) og lang (4 år eller mer) høyere utdanning. 2009.

	Kort		Lang	
Kommune	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
0432 Rendalen	18,3	10,2	1,4	3,1
0436 Tolga	23,8	12,4	3,5	4,9
0437 Tynset	24,2	12,9	2,8	5,6
0438 Alvdal	20,3	10,6	1,4	4,2
0439 Folldal	19,3	11,6	2,7	2,7
0441 Os	23,1	13,5	1,5	4,2
1640 Røros	21,7	12,4	2,7	5,0
Hedmark	20,0	12,7	2,5	4,4
Norge	23,1	16,3	4,8	7,6
0301 Oslo	28,4	23,0	11,6	15,2

Det er store forskjeller mellom kjønnene. Langt flere kvinner enn menn har kort høyere utdanning. Det er større forskjeller mellom kvinner og menn i Fjellregionen, og i Hedmark, enn i Oslo. Vi har ikke tall som kobler utdanning til næring, men det er nærliggende å anta at mange av kvinnene med kort høyere utdanning arbeider i offentlig sektor, innen helse, omsorg og utdanning. Innslaget av arbeidstakere med kort høyere utdanning er trolig langt lavere i næringslivet i Fjellregionen enn i sentrale områder, jf. tallene for Oslo.

Ser vi på lang høyere utdanning, er det langt lavere andel i Fjellregionen enn i landet sett under ett, og andelen er særlig lav om en sammenlikner med Oslo. Det gjelder både for kvinner og menn. Ser vi bort fra Folldal, er det i Fjellregionen langt større andel menn enn kvinner med lang høyere utdanning.

Et kjønnsdelt arbeidsmarked.

Tabell 10 Sysselsatte etter arbeidssted 2009. Fordelt på kjønn og utdanningstrinn. Fjellregionen. Prosent. Kilde SSB.

	Menn					Kvinner				
	Grunnskole (nivå 1-2)	Videregående skole (nivå 3-5)	Universitets-, høghskolenivå, 1-4 år (nivå 6)	Universitets-, høghskolenivå, over 4 år (nivå 7-8)	Sum	Grunnskole (nivå 1-2)	Videregående skole (nivå 3-5)	Universitets-, høghskolenivå, 1-4 år (nivå 6)	Universitets-, høghskolenivå, over 4 år (nivå 7-8)	Sum
Fagfelt	Menn					Kvinner				
Allmenne fag	23	8	0	0	31	20	12	0	0	32
Humanistiske og estetiske fag	0	0	1	1	2	0	4	2	1	6
Lærerutdanninger og utdanninger i pedagogikk	0	0	4	0	4	0	0	10	0	10
Samfunnsfag og juridiske fag	0	0	0	0	1	0	0	1	0	1
Økonomiske og administrative fag	0	4	2	0	6	0	9	3	0	12
Naturvitenskapelige fag, håndverksfag og tekniske fag	0	32	3	2	36	0	3	1	1	5
Helse-, sosial- og idrettsfag	0	2	1	1	5	0	17	11	1	30
Primærnæringsfag	0	9	1	1	10	0	2	0	0	2
Samferdsels- og sikkerhetsfag og andre servicefag	0	4	0	0	4	0	2	0	0	2
SUM	23	59	13	5	100	20	48	29	3	100

Kvinnene i Fjellregionen dominerer fagfeltene humanistiske og estetiske fag, økonomisk og administrative fag, pedagogikk og helse- og sosialfag. Det er mange kvinner på de mellomste utdanningstrinnene.

Mennene er sterkt overrepresentert i naturvitenskapelige fag, håndverksfag, tekniske fag og primærnæringsfag. Det er langt færre menn enn kvinner som har utdanning på trinn 3, kort høyere utdanning.

Oppsummert om utdanningsnivå:

Vi vet at mange ungdommer med oppvekst i Fjellregionen tar høyere utdanning. Likevel er det bare en liten andel av de bosatte som har høyere utdanning i dag (2009-tall). Dette illustrerer at arbeidsgiverne

i regionen i liten grad etterspør folk med høyere utdanning, eller at de ikke kan tilby tilstrekkelig interessante jobber og/eller konkurransedyktige lønninger. Det kan også tenkes at regionen ikke framstår som attraktiv nok for unge med høyere utdanning. Når en fordeler sysselsettingstallene på fagfelt, kommer det fram at arbeidsmarkedet i Fjellregionen er sterkt kjønnsdelt.

1.4 Utdanning og flytting

I neste tabell ser vi på hvilken betydning utdanning har for bofasthet og flytting. Utdanning har stor betydning for om en person blir boende i sin oppvekstkommune, eller om hun/han velger å bosette seg i en annen kommune. Gjennom høyere utdanning frikoples ungdommen fra sin oppvekstkommune. Noen velger å komme tilbake, men mange velger å bosette seg et annet sted. Dette kan dels ha sammenheng med jobbmuligheter, men det har også sammenheng med hvor attraktiv oppvekstkommunen er som bosted. Ved eventuell tilbakeflytting vil både jobbmuligheter og stedskvaliteter ikke bli vurdert av tilbakeflytteren alene, men svært ofte sammen med en ektefelle/samboer med annen oppvekstkommune.

Nedenfor presenteres tall for alle de sju kommunene i Fjellregionen. Vi kommenterer bare tabellen for Alvodal (eksempelkommune). De andre tabellene skal leses på tilsvarende måte.

Tabell 11 Utdanning og flyttehistorier for personer født 1965-69, bosatt i Alvodal ved 15-årsalder. Prosent.

Alvodal	Utdanning	Bofaste	Tilbakeflyttere	Utflyttere	SUM
Menn	0-12 år	52	10	39	100
	13-16 år	16	24	60	100
	17 år+	13	13	75	100
	SUM	39	14	47	100
Kvinner	0-12 år	29	13	58	100
	13-16 år	14	34	52	100
	17 år+	0	0	100	100
	SUM	22	20	58	100

Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av Kjetil Sørli's bearbeiding av SSB-data

Tabellen tar utgangspunkt i årskullene født 1965-69, og som bodde i Alvodal ved 15-års alder. I gruppen som ikke har høyere utdanning har 52 prosent av mennene og 29 prosent av kvinnene vært bofaste. Av de som tok lang høyere utdanning har 13 prosent av mennene vært bofaste, 13 prosent er tilbakeflytterne og 75 prosent har flyttet ut. Av kvinner med lang høyere utdanning har alle flyttet ut.

Tabell 12: Utdanning og flyttehistorier for personer født 1965-69, bosatt i Rendalen ved 15-årsalder.
Prosent.

Rendalen	Utdanning	Bofaste	Tilbakeflyttere	Utflyttere	SUM
Menn	0-12 år	26	13	62	100
	13-16 år	12	18	71	100
	17 år+	0	0	100	100
	SUM	22	13	65	100
Kvinner	0-12 år	14	18	68	100
	13-16 år	7	24	69	100
	17 år+	0	0	100	100
	SUM	11	18	71	100

Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av Kjetil Sørli's bearbeiding av SSB-data

Tabell 13 Utdanning og flyttehistorier for personer født 1965-69, bosatt i Tolga ved 15-årsalder.
Prosent.

Tolga	Utdanning	Bofaste	Tilbakeflyttere	Utflyttere	SUM
Menn	0-12 år	56	10	33	100
	13-16 år	19	13	69	100
	17 år+	0	20	80	100
	SUM	41	12	47	100
Kvinner	0-12 år	10	10	81	100
	13-16 år	18	12	70	100
	17 år+	0	0	100	100
	SUM	13	10	76	100

Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av Kjetil Sørli's bearbeiding av SSB-data

Tabell 14 Utdanning og flyttehistorier for personer født 1965-69, bosatt i Tynset ved 15-årsalder.
Prosent.

Tynset	Utdanning	Bofaste	Tilbakeflyttere	Utflyttere	SUM
Menn	0-12 år	48	17	35	100
	13-16 år	30	18	52	100
	17 år+	18	9	73	100
	SUM	41	17	42	100
Kvinner	0-12 år	22	20	57	100
	13-16 år	14	21	66	100
	17 år+	7	13	80	100
	SUM	17	20	63	100

Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av Kjetil Sørli's bearbeiding av SSB-data

Tabell 15 Utdanning og flyttehistorier for personer født 1965-69, bosatt i Folldal ved 15-årsalder.
Prosent.

Folldal	Utdanning	Bofaste	Tilbakeflyttere	Utflyttere	SUM
Menn	0-12 år	37	10	53	100
	13-16 år	12	15	73	100
	17 år+	0	0	100	100
	SUM	27	11	62	100
Kvinner	0-12 år	22	12	67	100
	13-16 år	0	16	84	100
	17 år+	0	0	100	100
	SUM	14	12	74	100

Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av Kjetil Sørli's bearbeiding av SSB-data

Tabell 16 Utdanning og flyttehistorier for personer født 1965-69, bosatt i Os ved 15-årsalder. Prosent

Os	Utdanning	Bofaste	Tilbakeflyttere	Utflyttere	SUM
Menn	0-12 år	40	22	38	100
	13-16 år	19	35	46	100
	17 år+	0	33	67	100
	SUM	32	26	42	100
Kvinner	0-12 år	15	20	66	100
	13-16 år	14	24	62	100
	17 år+	0	17	83	100
	SUM	13	21	65	100

Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av Kjetil Sørli's bearbeiding av SSB-data

Tabell 17 Utdanning og flyttehistorier for personer født 1965-69, bosatt i Røros ved 15-årsalder. Prosent.

Røros	Utdanning	Bofaste	Tilbakeflyttere	Utflyttere	SUM
Menn	0-12 år	52	16	32	100
	13-16 år	22	24	54	100
	17 år+	10	10	80	100
	SUM	41	18	42	100
Kvinner	0-12 år	44	17	39	100
	13-16 år	20	17	62	100
	17 år+	0	33	67	100
	SUM	32	18	50	100

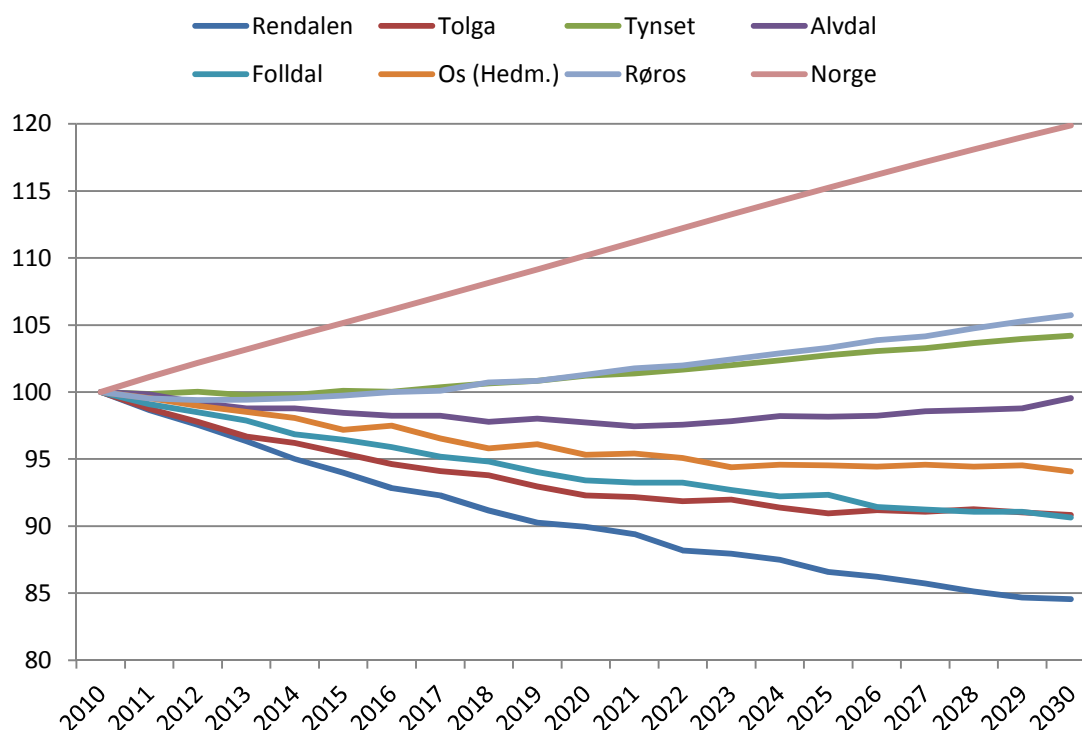
Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av Kjetil Sørli's bearbeiding av SSB-data

Den korte oppsummering av disse sju tabellene er grei: *Ungdommene fra Fjellregionen utdanner seg ut av regionen. En svært stor del av ungdommene som tar lang høyere utdanning kommer ikke tilbake. De flytter ut for godt. Også storparten av de som tar kort høyere utdanning flytter for godt.*

1.5 Hvordan er utsiktene framover?

SBK utarbeider "befolkningsframskrivninger". Framskrivningene baserer seg på historiske data om fødselshyppighet, dødsrater, innenlands flytting og innvandring. På kort sikt er framskriving av naturlig tilvekst (antall fødte – antall døde) ganske sikker. Det er større usikkerhet knyttet til framtidig innenlandsk flytting, og ikke minst til innvandring. Dette gjør at man ikke får med seg skift og endringer som helt sikkert vil komme, også i framtida. Et eksempel på en brå endring i forutsetningene for befolkningsvekst, har vi sett de siste årene. Vi har hatt en svært sterk innvandring fra utlandet som

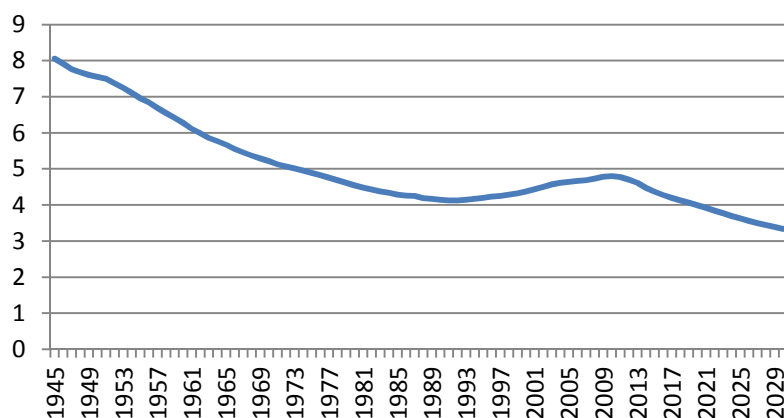
har gjort at vi har fått en historisk stor befolkningsvekst. SSB gjør beregninger basert på ulike forutsetninger, og presenterer mange framskrivinger for hver kommune. Her ser vi bare på det alternativet SSB anser som mest realistisk, alternativ MMMM. Det vil si at vi regner med middels fruktbarhet, middels levealder, middels innenlands flytting (mobilitet) og middels nettoinnvandring.

Figur 3 Framskriving av folkemengde, SSBs alternativ MMMM. Kommuner i Fjellregionen. Kilde: Østlandsforskning/SSB

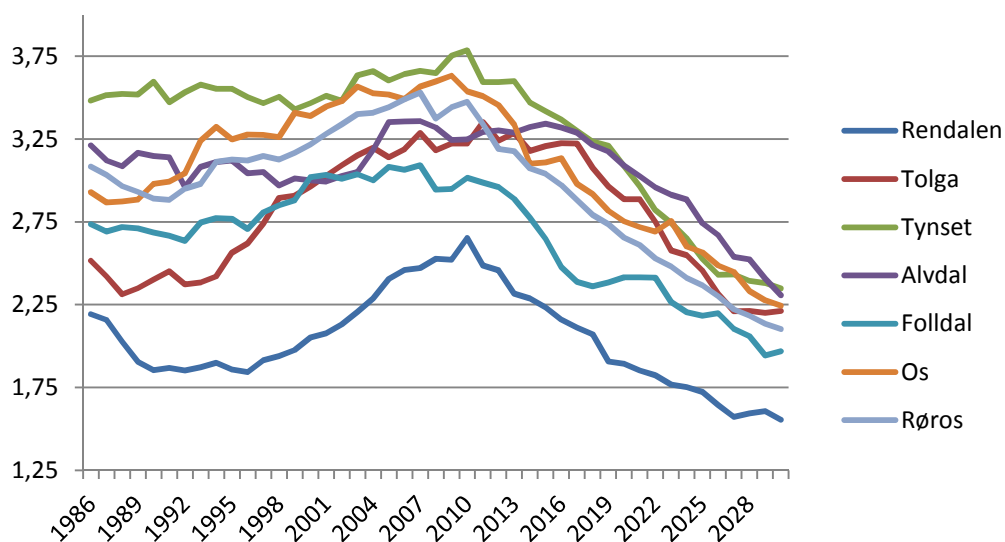
Etter SSBs alternativ MMMM vil Norge ha en befolkningsvekst på over 20 prosent fra 2010 til 2030. I Fjellregionen er det Tynset og Røros som kommer ut med vekst i folketallet i alternativ MMMM. Rendalen vil, etter disse framskrivingene, få en fortsatt sterk nedgang i folketallet.

Samtidig med stagnasjon, eller nedgang, i folketallet, vil regionen få større innslag av eldre og omsorgstrengende. Figuren neden viser hvordan forholdet mellom antall personer i yrkesaktiv alder (20-66 år) og antall personer 67 år eller eldre har utviklet seg i Norge fra 1945 fram til i dag, og med en framskriving til 2030. Forholdstallet hadde en verdi på ca. 8 i 1945, var nede på ca. 4 i 1990-95, og er nå oppe på nesten 5. Fram til 2030 forventer SSB at det antall personer i yrkesaktiv alder vil være ca. 3,3 ganger så høyt som antall personer 67 år eller mer.

Figur 4 Antall innbyggere 20-66 år/Antall innbyggere 67 år eller mer.
Kilde: Østlandsforskning/SSB

Figuren nedenfor viser samme forholdstall for kommuner i Fjellregionen, med tall fra 1986 til 2030.

Figur 5 Antall innbyggere 20-66 år/Antall innbyggere 67 år eller mer.
Kilde: Østlandsforskning/SSB

Kommunene i Fjellregionen har de siste årene hatt en relativt gunstig aldersstruktur, sett i forhold til situasjonen i 1990-årene, med mange i yrkesaktiv alder (20-66 år) sett i forhold til antall eldre (67 år eller mer). De neste 20 årene blir denne situasjonen endret i alle kommunene. Størst utfordringer får Rendalen, som etter framskrivingene vil ha mindre enn 1,6 personer i yrkesaktiv alder per person 67 år eller mer i 2030. I de andre kommunene vil dette forholdstallet variere fra ca. 2,0 i Folldal til ca. 2,3 i Alvdal og Tynset. Gjennomsnittet for Norge vil ligge på ca. 3,3 mens Oslo forventes å ligge opp mot 5,4.

Mange av de "unge eldre" vil greie seg godt uten hjelp fra andre. Likevel synes det klart at det store innslaget av eldre, sett i forhold til folk i yrkesaktiv alder, vil få betydning for arbeidslivet i

Fjellregionen. På den ene siden vil en større del av arbeidskraften måtte kanaliseres mot helse- og omsorgsoppgaver. Dette er arbeidsplasser som i hovedsak blir finansiert av staten, gjennom overføringer til kommunene og trygder og pensjoner til enkeltpersoner. Dvs. det er en form for ”eksportarbeidsplasser”. På den annen side vil det kunne medføre at det blir knapphet på arbeidskraft i andre deler av arbeidslivet. Det kan bety lønnspress og tøffere konkurranseforhold for deler av det private næringslivet i regionen.

1.6 Senterstruktur

Med unntak av Rendalen, som har to små sentra, har de andre kommunene i Fjellregionen bare ett senter, kommunesenteret, jf. tabellen nedenfor.

Tabell 18 *Tettsteder i Fjellregionen. 2009.* Kilde:SSB

Kommune	Tettsted	Folketall
0432 Rendalen	1161 Otnes	318
0432 Rendalen	1162 Bergset	256
0436 Tolga	1181 Tolga	588
0437 Tynset	1191 Tynset	2427
0438 Alvdal	1201 Alvdal	670
0439 Folldal	1211 Folldal	558
0441 Os	1221 Os	617
1640 Røros	6631 Røros	3640

Tabell 18 viser endringer i folketall fra 2000 til 2009, i kommunen samlet og i tettstedene. Tabellen viser også den relative endringen i folketallet i og utenfor tettstedene.

Tabell 19 *Endringer i folketall i og utenfor tettsteder. 2000-2009.* Kilde: SSB

Kommune	Folketall i kommunen		Folketall i tettsteder		Vekst 2000-2009. Prosent	
	2000	2009	2000	2009	I tettsteder	Utenfor tettsteder
Rendalen	2257	2014	562	574	2,1	-15,0
Tolga	1812	1678	572	588	2,8	-12,1
Tynset	5473	5400	2276	2427	6,6	-7,0
Alvdal	2417	2399	653	670	2,6	-2,0
Folldal	1814	1671	516	558	8,1	-14,3
Os	2148	2046	517	617	19,3	-12,4
Røros	5545	5563	3289	3640	10,7	-14,8
Fjellregionen	21466	20771	8385	9074	8,2	-10,6

Utenfor tettstedene har folketallet har gått ned i alle kommunene. Noen av tettstedene har hatt relativt sterk vekst, men det har ikke vært nok til å kompensere for nedgangen i resten av kommunen. Dette gjelder særlig Os, Folldal og Røros. Noen av tettstedene (I Rendalen, Tolga og Alvdal) har hatt svak vekst.

1.7 Regional integrasjon

Regional integrasjon kan analyseres på ulike måter, men det mest vanlige er å se på arbeidspendling internt i regionen. Arbeidspendlingen internt Fjellregionen går fram av tabell 20. Tallene er fra 2009. Lest langs en linje viser tabellen hvor folk bosatt i en kommune, for eksempel Alvdal jobber. 932 personer bor og jobber i Alvdal, mens 254 pendler til Tynset. Det er få som pendler fra Alvdal til andre kommuner i regionen. I alt var det 1325 personer bosatt i Alvdal, og registrert som sysselsatte. Noen av disse pendlet ut av regionen, og er ikke med i tabellen.

Lest langs en kolonne viser tabellen hvor de som jobber i en kommune, er bosatt. Eksempelvis var det 117 som pendlet til Alvdal fra Tynset. 46 pendlet fra Folldal til Alvdal.

Tabell 20 Pendling i fjellregionen. Kilde:SSB.

	Arbeidskommune								
Bokommune	Rendalen	Tolga	Tynset	Alvdal	Folldal	Os	Rørøros	Sysselsatte	
0432 Rendalen	698	1	80	10	1	1	1	980	
0436 Tolga	0	487	199	7	2	32	21	836	
0437 Tynset	15	64	2327	117	2	11	32	2853	
0438 Alvdal	4	9	254	932	11	3	4	1325	
0439 Folldal	1	4	44	46	637	1	3	848	
0441 Os	0	40	85	6	1	626	211	1068	
1640 Rørøros	0	23	22	2	0	75	2586	2978	
Arbeidsplasser	799	658	3224	1178	681	783	3374	10697	Arbeidsplasser i regionen
Arbeidsplass-dekning %	82	79	113	89	80	73	113	10888	Sysselsatte i regionen

Nederste linje i tabellen viser den enkelte kommunes "arbeidsplassdekning", dvs. forholdet mellom antall arbeidsplasser i en kommune og antall bosatt i kommunen som er registrert sysselsatte. De store senterkommunene, Tynset og Rørøros, har begge en dekning på 113 prosent, mens de andre kommunene ligger godt under 100.

Pendlingsmatrisen illustrerer at Fjellregionen sett under ett ikke kan sies å være en sterkt integrert arbeidsmarkedsregion. Tynset framstår som et klart regionsenter, med relativt mange innpendlere fra alle de andre kommunene, unntatt Rørøros. Os er den eneste kommunen med flere pendlere til Rørøros enn til Tynset. Mellom de to store sentrene i regionen, Rørøros og Tynset, er det lite pendling.

2. Sysselsetting og næringsstruktur.

2.1 Endringer i sysselsetting og folketall

Tabell 21 viser endringer i antall arbeidsplasser (sysselsatte etter arbeidssted) og folketall i to perioder; 1993-2001 og 2002-2010.⁴

Tabell 21 *Endringer i folketall og antall arbeidsplasser 1993-2001 og 2002-2010.*

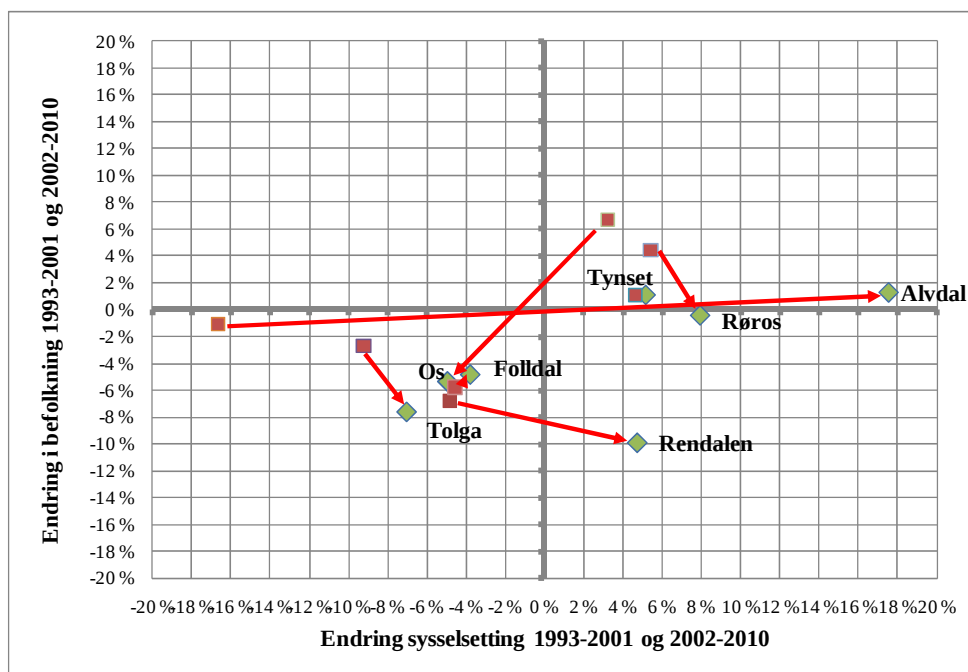
Kilde:SSB

	Syssettingsendring 1993 - 2001	Befolkningsendring 1993 - 2001	Syssettingsendring 2002 - 2010	Befolkningsendring 2002 - 2010
0432 Rendalen	-1,7	-7,3	5,9	-9,2
0434 Engerdal	-3,4	-12,9	-2,3	-5,3
0436 Tolga	-5,0	-2,3	-13,4	-7,2
0437 Tynset	4,9	1,3	9,0	-0,5
0438 Alvdal*	-15,9	-0,4	16,9	-0,4
0439 Folldal	-7,3	-5,4	0,0	-4,7
0441 Os	0,7	5,0	-5,9	-4,7
1640 Røros	1,6	-4,9	10,6	-0,6
Fjellregionen	4,6	1,1	5,2	1,1

*På kommunenivå vil en nedleggelse og etablering av en enkelt bedrift gi svært store utslag i sysselsettingstallene. Se også figuren nedenfor.

Tallene i tabell 21 er også vist i figur 6. Figuren illustrerer samvariasjon mellom endringer i folketall og endringer i antall arbeidsplasser i to tidsperioder; 1993-2001 og 2002-2010.

⁴ Sysselsettingstallene er fra 4. kvartal 2009, men folketallene er fra 1. januar 2010.

Figur 6 Endringer i folketall og antall arbeidsplasser 1993-2001 og 2002-2010.

Kilde:SSB

Figuren over har fire felter. I nedre, venstre felt, har kommunen negativ befolkningsutvikling og negativ sysselsettingsendring. Feltet oppe til venstre indikerer negativ sysselsettingsutvikling, men positiv befolkningsutvikling. Feltet oppe til høyre, indikerer positiv vekst både i befolkning og i sysselsetting. Feltet nede til høyre indikerer positiv sysselsettingsvekst, men negativ befolkningsendring.

I figuren over er rød firkant endringen mellom 1993-2001, mens grønn firkant er endringen 2002-2010. Pilen mellom dem indikerer retning og styrke på forskjeller i endringen fra de to periodene.

Tolga og Os er de kommunene som har hatt lavest relativ sysselsettingsvekst. De er også blant de kommunene som har hatt dårligst folketallsutvikling. Rendalen, Tynset og Alvdal har alle hatt positiv sysselsettingsutvikling (Alvdal svært positiv), uten tilsvarende positiv folketallsutvikling. Folldal har hatt nullvekst i sysselsetting, men en negativ folketallsutvikling. Det er verdt å merke seg at Tolga og Os har hatt sysselsettingsnedgang i en periode med sterk nasjonal vekst.

Alvdals sterke sysselsettingsvekst skyldes i hovedsak vekst innen næringsmiddelindustrien, bygg og anlegg og helse og omsorg. Av spesiell betydning er etableringen av Synnøve Finden meieri på Alvdal etter 2000. Meieriet har ca. 150 av kommunens 157 arbeidsplasser innen næringsmiddelindustrien.

2.2 Næringsstruktur

Tabell 22 Sysselsatte fordelt på hovednæringer 2009. Kommuner i Fjellregionen. Kilde:SSB

	Jordbruk	Skogbruk	Fiske og fangst	Utv. av olje, gass, min.	Sum primærprod.	Næringsmidler	Trelast	Treforedling	Verktedindustri	Annen industri	Sum industri	Bygg og anlegg	Varehandel	Hotell og restaurant	Finans og forr.tj.yt.	Øvrige private tj.	Sum Privat tj.yt	Statlig forvaltning	Fylkeskommune	Komm. forvaltning	Sum off.forvaltning
Norge	3	0	1	1	4	2	1	0	3	6	12	7	15	3	12	14	52	11	2	18	31
Rendalen	13	5	0	0	18	6	2	0	0	3	10	7	10	4	4	7	32	2	0	38	40
Tolga	28	1	0	1	30	6	1	0	1	0	8	7	8	2	4	3	24	7	0	30	37
Tynset	11	0	0	0	11	3	1	0	0	4	7	7	18	3	7	10	46	13	4	19	35
Alvdal	17	1	0	0	18	12	7	0	0	2	21	9	9	5	3	6	33	1	4	23	28
Folldal	22	1	0	0	23	3	0	0	3	6	12	10	8	3	7	6	35	1	0	29	31
Os	28	0	0	0	28	0	0	0	0	8	9	8	8	0	5	8	29	2	0	32	34
Røros	4	0	0	0	4	3	4	0	2	13	22	8	14	8	4	12	47	5	3	18	26

Ser vi bort fra Røros, står jordbruket for en svært høy andel av sysselsettingen i Fjellregionen. Alvdal og Røros har mye industri, sett i forhold til landsgjennomsnittet. Røros og Tynset ligger ikke langt under det nasjonale gjennomsnittet på privat tjenesteyting. Ser vi på undergruppene innen privat tjenesteyting, skårer Tynset og Røros bra på varehandel, mens alle kommunene skårer lavt på finansiell og forretningsmessig tjenesteyting. Innen offentlig forvaltning ligger alle kommunene høyt på kommunal forvaltning. Dette er arbeidsplasser som dels er finansiert av kommunens egne innbyggere, men en stor del kommer også som overføringer fra staten. I 2010 blir kommunene i Fjellregionen tilført 433 mill. kroner gjennom rammetilskudd fra staten (Kilde: KRD: Inntektssystemet for kommuner og fylkeskommuner 2010. Grønt hefte.)

Med unntak av Tynset har kommunene i Fjellregionen relativt få statlige arbeidsplasser .

Lokaliseringskvotienter

En lokaliseringskvotient (LQ) sier noe om næringsspesialiseringen i en region.

$LQ = (\text{Antall sysselsatt i en næring i regionen} / \text{Totalt antall sysselsatte i regionen}) / (\text{Antall sysselsatte i næringen i Norge} / \text{Totalt antall sysselsatte i Norge})$

LQ noe om om over- eller underrepresentasjonen av sysselsatte (arbeidsplasser) i en næring i en region sammenlignet med landsgjennomsnittet.

$LQ < 1$ næringen er underrepresentert i regionen.

$LQ = 1$ næringen ligger på landsgjennomsnittet i regionen

LQ>1 næringen er overrepresentert i regionen

Tabell 23 Lokaliseringskvotienter for hovednæringer. Kommuner i Fjellregionen 2009. Kilde: Østlandsforskning og SSB.

	Hedmark	Nord-Østerdal	Rendalen	Tolga	Tynset	Alvdal	Folldal	Os	Røros
01 Jordbruk, jakt og viltstell	2,3	6,9	4,9	10,7	5,2	7,0	9,8	10,9	2,8
02 Skogbruk	5,7	5,2	23,5	6,2	1,9	5,5	3,8	0,5	0,0
14 Bergverksdrift ellers	1,4	1,3	0,0	1,1	0,8	1,2	3,9	2,7	0,0
15 Næringsmiddel- og drikkevareindustri	1,5	2,2	3,4	2,8	1,0	6,8	0,1	0,3	1,4
17 Tekstilindustri	0,3	0,3	0,0	0,0	0,0	0,6	0,9	0,8	4,3
20 Trelast- og trevareindustri	4,3	2,8	2,0	4,8	0,6	10,8	1,4	0,4	5,9
25 Gummivare- og plastindustri	1,4	2,1	0,0	0,0	0,0	0,0	4,4	16,5	0,0
28 Metallvareindustri	1,0	0,7	0,1	0,0	0,8	0,0	0,0	3,2	1,8
36 Møbelindustri og annen industri	1,2	1,2	2,0	0,8	0,9	0,0	0,0	4,9	16,0
37 Gjenvinning	1,3	7,8	0,0	0,0	0,0	0,0	81,4	0,0	0,0
41 Vannforsyning	0,5	1,0	5,7	0,0	0,0	1,3	2,1	0,0	0,4
90 Kloakk- og renovasjonsvirksomhet	1,4	1,1	0,7	11,2	0,2	0,2	0,0	0,0	1,2

Lokaliseringskvotientene illustrerer at jord- og skogbruk, og disse næringens foredlingsindustri står svært sterkt i Fjellregionen. Det er også noen andre industrier som er sterkt representert. En må huske at LQ beregnes i forhold til total sysselsetting i kommunen. I en kommune med få arbeidsplasser, som for eksempel Os, vil relativt små industribedrifter kunne gi høye lokaliseringskvotienter. Vi kan også merke oss at bransjer med helt eller delvis offentlig eide bedrifter skårer høyt på LQ. Det gjelder gjenvinning, vannforsyning, kloakk- og renovasjon.

Fritidsboliger

I områder som Fjellregionen vil en stor og økende del av turismen knyttet til fritidsboligene. Antall kommersielle gjestedøgn (på hoteller, pensjonater, campingplasser, etc), eller sysselsatte i overnatting og servering derfor ikke en god indikator for hvilken betydning turismen kan ha for næringslivet i regionen. Både under bygging i senere bruksfase vil "hyttefolket" kunne være en viktigere bidragsyter til omsetning og økonomisk resultat i lokale bedrifter. Vi tar derfor med en oversikt over antall fritidsboliger i regionen.

Tabell 24 Antall fritidsboliger i Fjellregionen. Kilde: <http://www.agderforskning.no/hyttestatistikk/>

Kommune	Antall fritidsboliger	Eid av bosatte i		Vekst i antall fritidsboliger 2000-2010. Prosent
	I alt	Kommunen	Andre kommuner i Fjellregionen	
Rendalen	3273	810	40	18
Tolga	956	395	84	24
Tynset	2291	891	48	7
Alvdal	1216	547	63	1
Folldal	925	255	64	6
Os	1501	605	73	9
Røros	3437	977	12	39
SUM	13599	4480	384	18

Vi er ikke kjent med at det er gjort undersøkelser av hvor mye hyttene betyr for etterspørselen etter varer og tjenester i Fjellregionen. Undersøkelser i andre regioner viser at standard på hyttene (vinterveg helt fra, strøm, vann og avløp) er avgjørende for hvor mye hyttene brukes. Det lokale/regionale tilbudet av varer og tjenester har mye å si og for hvor mye penger hyttebrukerne ”legger igjen” i regionen. Vi har ikke oversikt over standard på hyttene i Fjellregionen, men vi kan grovt anslå at hver hytte genererer en etterspørsel på 30.000 kroner per år rettet mot vare- og tjenesteleverandører i regionen. I dette tallet er også utgifter til strøm, vann, avløp, renovasjon, mm. inkludert. 8 735 fritidsboliger er eid av folk bosatt utenfor regionen. Grovt anslått vil disse generere en etterspørsel på rundt 260 mill. kroner per år.

Sysselsetting fordelt på næringer.

I tabellen nedenfor ser vi på de næringene som hadde flest arbeidsplasser i regionen i 2008, og hvordan antall sysselsatte har endret seg i disse næringene fra 2001.

Tabell 25 *Næringer med 10 arbeidsplasser (sysselsatte etter arbeidssted) eller mer i Fjellregionen. 2001. Endringer 2001-2008. Kilde:SSB*

Næringer	2001	2008	Endring 01-08	Endring Prosent
Sum næringer	11907	12754	847	7,1
85 Helse- og sosialtjenester	2167	2585	418	19,3
01 Jordbruk, jakt og viltstell	1693	1672	-21	-1,2
80 Undervisning	938	957	19	2,0
45 Bygge- og anleggsvirksomhet	845	1127	282	33,4
52 Detaljhandel og reparasjon av varer	828	996	168	20,3
75 Off.adm. og forsvar, sosialforsikr.	785	598	-187	-23,8
55 Hotell- og restaurantvirksomhet	549	571	22	4,0
15 Næringsmiddel- og drikkevareindustri	480	571	91	19,0
74 Annen forretningsmessig tjenesteyting	390	368	-22	-5,6
60 Landtransport og rørtransport	373	413	40	10,7
36 Møbelindustri og annen industri	337	273	-64	-19,0
50 Motorkjøretøytjenester	334	378	44	13,2
20 Trelast- og trevareindustri	332	333	1	0,3
51 Agentur- og engroshandel	178	194	16	9,0
65 Finansiell tjenesteyting	136	122	-14	-10,3
92 Kulturell tjenesteyting og sport	125	141	16	12,8
40 Kraftforsyning	103	102	-1	-1,0
02 Skogbruk	101	126	25	24,8
63 Tjenester tilknyttet transport	90	117	27	30,0
28 Metallvareindustri	86	107	21	24,4
93 Annen personlig tjenesteyting	86	100	14	16,3
32 Radio- og fjernsynsindustri	84	60	-24	-28,6
64 Post og telekommunikasjoner	81	76	-5	-6,2
91 Interesseorganisasjoner	77	65	-12	-15,6
31 Elektronisk industri	72	0	-72	-100,0
37 Gjenvinning	70	72	2	2,9
26 Mineralproduktindustri	68	21	-47	-69,1
29 Maskinvareindustri	63	59	-4	-6,3
22 Forlag og grafisk industri	58	83	25	43,1
25 Gummivare- og plastindustri	56	43	-13	-23,2
72 Databehandlingsvirksomhet	54	60	6	11,1
90 Kloakk- og renovasjonsvirksomhet	51	45	-6	-11,8
70 Eiendomsdrift	49	124	75	153,1
17 Tekstilindustri	27	28	1	3,7
61 Sjøtransport	21	27	6	28,6
66 Forsikring og pensjonsfond	12	2	-10	-83,3
14 Bergverksdrift ellers	10	20	10	100,0
24 Kjemisk industri	10	4	-6	-60,0

Om Fjellregionen hadde hatt samme vekst i antall arbeidsplasser som landsgjennomsnittet, skulle regionen hatt 1308 flere arbeidsplasser i 2008 enn i 2001. Den reelle veksten var på 847. Endringene i antall arbeidsplasser varierer mye fra næring til næring. Variasjonene kan dels ha sin forklaring i at næringene har ulike vekst nasjonalt, og kanskje internasjonalt. Noen næringer er i generell sysselsettingsmessig tilbakegang, mens andre er i vekst. Vekst eller nedgang i en nærings sysselsetting kan dels forklares ut fra endret etterspørsel, men det kan også skyldes mulighetene for å øke arbeidsproduktiviteten i en næring. Generelt er det enklest å øke arbeidsproduktiviteten i vareproduserende industri. Vanskeligst er det i personrettet tjenesteyting. Det er viktig å være klar over disse forskjellene, fordi redusert sysselsetting i mange næringer ikke betyr at det går dårlig med bedriftene i disse næringene. Det kan være tvert om, dvs. at bedriftenes omsetning og driftsresultat øker, mens sysselsettingen går ned.

På tross av de generelle utviklingstrekkene, vil det være bedrifter og regioner som skårer bedre eller dårligere enn den nasjonale trenden i en næring. Dette illustreres ofte med skift- og andelsanalyser. "Andel" viser hvor mye sysselsettingen i en næring ville ha endret seg om utviklingen i regionen var som det nasjonale gjennomsnittet. "Skift" viser hvor mye en gitt næring i den aktuelle regionen (her Fjellregionen) har "tapt eller vunnet" i forhold til det den ville hatt om den hadde fulgt den nasjonale trenden. Tabellen nedenfor er sortert slik at de næringer som har størst positivt avvik (skift) fra den nasjonale trenden står øverst.

Tabell 26 Sysselsettingsendringer (arbeidsplasser) 2001-2008. Kilde: Østlandsforskning og SSB.

Næringer	Faktisk endring 2001-08	Nasjonal endring (Andel)	Differanse regional-nasjonal endring (Skift)
15 Næringsmiddel- og drikkevareindustri	91	-53	144
01 Jordbruk, jakt og viltstell	-21	-155	134
45 Bygge- og anleggsvirksomhet	282	188	94
70 Eiendomsdrift	75	23	52
22 Forlag og grafisk industri	25	-11	36
60 Landtransport og rørtransport	40	8	32
52 Detaljhandel og reparasjon av varer	168	148	20
50 Motorkjøretøytjenester	44	29	15
20 Trelast- og trevareindustri	1	-12	13
28 Metallvareindustri	21	9	12
37 Gjenvinning	2	-8	10
14 Bergverksdrift ellers	10	1	9
02 Skogbruk	25	16	9
40 Kraftforsyning	-1	-10	9
17 Tekstilindustri	1	-6	7
51 Agentur- og engroshandel	16	9	7
36 Møbelindustri og annen industri	-64	-70	6
61 Sjøtransport	6	1	5
63 Tjenester tilknyttet transport	27	22	5
64 Post og telekommunikasjoner	-5	-9	4
32 Radio- og fjernsynsindustri	-24	-28	4
72 Databehandlingsvirksomhet	6	8	-2
24 Kjemisk industri	-6	-2	-4
93 Annen personlig tjenesteyting	14	18	-4
25 Gummivare- og plastindustri	-13	-6	-7
55 Hotell- og restaurantvirksomhet	22	32	-10
66 Forsikring og pensjonsfond	-10	0	-10
65 Finansiell tjenesteyting	-14	-3	-11
29 Maskinvareindustri	-4	9	-13
91 Interesseorganisasjoner	-12	3	-15
92 Kulturell tjenesteyting og sport	16	47	-31
90 Kloakk- og renovasjonsvirksomhet	-6	26	-32
26 Mineralproduktindustri	-47	14	-61
31 Elektronisk industri	-72	-2	-70
80 Undervisning	19	92	-73
85 Helse- og sosialtjenester	418	492	-74
74 Annen forretningsm. tjenesteyting	-22	122	-144
75 Off.adm. og forsvar, sosialforsikr.	-187	-42	-145

Som ventet ligger næringsmiddelindustrien på topp. Dette skyldes etableringen av Synnøve Findens meieri. Sysselsettingen i jordbruket er noe redusert i Fjellregionen, men langt mindre enn det den nasjonale trenden skulle tilsi. Vi kan merke oss at mange industribransjer, som ofte har stor eksportandel (eksport ut av regionen) har hatt en mer positiv utvikling enn forventet ut fra nasjonal trend. Mange tjenesteytende næringer, særlig slike som kan forventes å være eksportorientert (igjen: eksport ut av regionen) har tapt arbeidsplasser i forhold til nasjonal trend.

2.3 Potensielt komplementære næringer – regional plattform

I dagens innovasjons- nærings- og regionalpolitikk blir klynger og klyngeegenskaper tillagt stor vekt. En klynge blir ofte definert på følgende måte: *”Geografisk samling av bedrifter som er koblet sammen gjennom komplementaritet eller likhet i behov og som gjennom dette realiserer eksterne stordriftsfordeler”*.

Vi skal ikke drøfte klyngebegrepet nærmere her. Et utgangspunkt for å studere klynger er se om det finnes bedrifter innen samme eller komplementære næringer i en region. I tabellen nedenfor har vi listet opp bedrifter i Fjellregionen ut fra hvilken næringsgruppe de tilhører. Dette er bedrifter en i utgangspunktet kan tenke seg har felles trekk. Om de samarbeider, er rivaliserende, konkurrerer om de samme innsatsfaktorene eller på de samme produktmarkedene vet vi ingenting om. Dvs. vi har ingen undersøkelser som sier noe om eventuelle klyngeegenskaper disse næringsmiljøene. I tabellen har vi bare tatt bedrifter som vi tror i hovedsak retter seg mot et marked utenfor regionen. Vi har ikke tatt med varehandelsbedrifter, selv om mange av disse selvsagt kan ha et stort salg til hytteeiere, turister og andre som besøker regionen. Varehandel er analysert i egne delrapporter.

Bedriftsoversikten er hentet fra Ravninfo, som får sine opplysninger fra Brønnøysundregistrene. Mange store foretak og kjeder har sitt hovedkontor utenfor Fjellregionen, og virksomheten blir da stedfestet til foretakets hovedkontor, ikke til det enkelte produksjonssted. Derfor vil en del bedrifter mangle i tabellen.

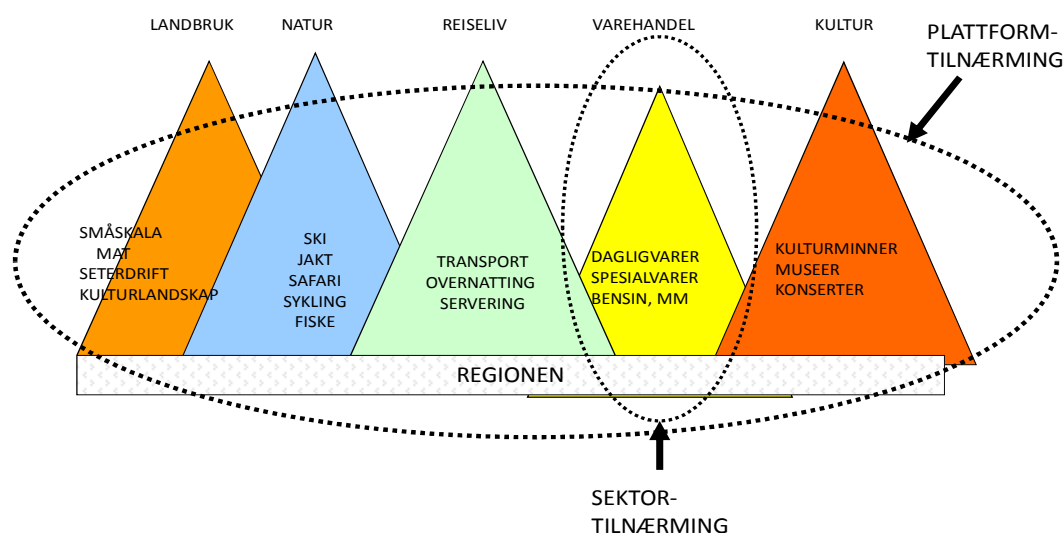
Tabell 27 Bedrifter i Fjellregionen, sortert etter næringskode (SSBs SN 2007) Kilde:RavnInfo

Firmanavn	Bransjer	Antall ansatte
RENDALEN KJØTT AS	10110 BEARBEIDING OG KONSERVERING AV KJØTT	37
STENSAAS REINSDYRSLAKTERI AS	10110 BEARBEIDING OG KONSERVERING AV KJØTT	24
RØROS SLAKTERI AS	10110 BEARBEIDING OG KONSERVERING AV KJØTT	18
FJELLVILT AS	10130 PRODUKSJON AV KJØTT- OG FJØRFEVARER	5
RØROSMEIERIET AS	10510 PRODUKSJON AV MEIERIVARER	6
SYNNØVE FINDEN		150
STAUER FOODS AS	10720 PRODUKSJON AV KAVRINGER. KJEKS OG KONSERVERTE KONDITORVARER	35
ØSTERDALEN HJEMMEBAKERI	10720 PRODUKSJON AV KAVRINGER. KJEKS OG KONSERVERTE KONDITORVARER	5
PRIMAR AS	10890 PRODUKSJON AV NÆRINGSMIDLER IKKE NEVNT ANNET STED	6
ALVDAL SKURLAG AL	16100 SAGING. HØVLING OG IMPREGNERING AV TRE	47
TOS ASVO AS	16100 SAGING. HØVLING OG IMPREGNERING AV TRE,	26
MATERIALBANKEN AS	16100 SAGING. HØVLING OG IMPREGNERING AV TRE	21
TELA SAG OG HØVLERI AS	16100 SAGING. HØVLING OG IMPREGNERING AV TRE	9
MALMLAFT AS	16231 PRODUKSJON AV MONTERINGSFERDIGE HUS, 41200 OPPFØRING AV BYGNINGER	21
RØROSHYTTA AS	16231 PRODUKSJON AV MONTERINGSFERDIGE HUS	10
MISTRALAFT AS	16231 PRODUKSJON AV MONTERINGSFERDIGE HUS	9
RØROS BRUK AS	16232 PRODUKSJON AV BYGNINGSARTIKLER	60
ØRA TREVARE AS	16232 PRODUKSJON AV BYGNINGSARTIKLER	17
LUFTFILTRERING SIKKERHET AS	25120 PRODUKSJON AV DØRER OG VINDUER AV METALL	17
ØSTERDALSMIA AS	25500 SMIING. STANSING OG VALSING AV METALL. OG PULVERMETALLURGI	8
RØROS PRODUKTER AS	25620 BEARBEIDING AV METALLER	22
NORAX AS	25990 PRODUKSJON AV METALLVARER IKKE NEVNT ANNET STED	20
NORBITECH AS	26120 PRODUKSJON AV KRETSKORT	42
RØROS METALL AS	27510 PRODUKSJON AV ELEKTRISKE HUSHOLDNINGSMASKINER OG -APPARATER	32
FOLLDAL MEKANISKE VERKSTED AS	28920 PRODUKSJON AV MASKINER OG UTSTYR TIL BERGVERKSDRIFT OG BYGGE- OG ANLEGGSVIRKSOMHET	13
DALDATA AS	46510 ENGROSHANDEL MED DATAMASKINER. TILLEGGSUTSTYR TIL DATAMASKINER SAMTPROGRAMVARE, 62010 PROGRAMMERINGSTJENESTER,	90
LETENG AS	46520 ENGROSHANDEL MED ELEKTRONIKKUTSTYR OG TELEKOMMUNIKASJONSUTSTYR SAMTDELER	16
TAMNES TRANSPORT AS	49410 GODSTRANSPORT PÅ VEI	51
ESPELAND TRANSPORT AS	49410 GODSTRANSPORT PÅ VEI	36
GALÅEN TRANSPORT AS	49410 GODSTRANSPORT PÅ VEI	22
ARNE OLSBAKK TRANSPORT AS	49410 GODSTRANSPORT PÅ VEI	10
MÆLEN MASKIN OG TRANSPORT AS	49410 GODSTRANSPORT PÅ VEI	5
ODDVAR TAMNES MASKIN & TRANSPORT AS	49410 GODSTRANSPORT PÅ VEI	5
SIGURD NØREN MASKIN & TRANSPORT AS	49410 GODSTRANSPORT PÅ VEI	5

Tabell 27 fortsatt

Firmanavn	Bransjer	Antall ansatte
RØROS FLYSERVICE OSL AS	52230 ANDRE TJENESTER TILKNYTTET LUFTTRANSPORT	454
RØROS FLYSERVICE AS	52230 ANDRE TJENESTER TILKNYTTET LUFTTRANSPORT	219
RØROS FLYSERVICE RRS AS	52230 ANDRE TJENESTER TILKNYTTET LUFTTRANSPORT	17
BARDUFOSS FLYSERVICE AS	52230 ANDRE TJENESTER TILKNYTTET LUFTTRANSPORT	15
RØROS HOTELL AS	55101 DRIFT AV HOTELLER. PENSJONATER OG MOTELLER MED RESTAURANT,	73
SAVALEN DRIFT AS	55101 DRIFT AV HOTELLER. PENSJONATER OG MOTELLER MED RESTAURANT	60
BERGSTADENS HOTELLDRIFT AS	55101 DRIFT AV HOTELLER. PENSJONATER OG MOTELLER MED RESTAURANT	51
TAVERNA ALVDAL AS	55101 DRIFT AV HOTELLER. PENSJONATER OG MOTELLER MED RESTAURANT	26
VAULDALEN FJELLHOTELL AS	55101 DRIFT AV HOTELLER. PENSJONATER OG MOTELLER MED RESTAURANT	18
GRIMSBU TURISTSENTER ANS	55101 DRIFT AV HOTELLER. PENSJONATER OG MOTELLER MED RESTAURANT,	13
JORUNN RØNNING	55101 DRIFT AV HOTELLER. PENSJONATER OG MOTELLER MED RESTAURANT	10
SYD-VEST AS	55101 DRIFT AV HOTELLER. PENSJONATER OG MOTELLER MED RESTAURANT	9
ERZSCHEIDERGÅRDEN AS	55101 DRIFT AV HOTELLER. PENSJONATER OG MOTELLER MED RESTAURANT	8
NYE KVIKNE FJELLHOTELL AS	55101 DRIFT AV HOTELLER. PENSJONATER OG MOTELLER MED RESTAURANT	7
RENDALEN ØISETH HOTELL AS	55101 DRIFT AV HOTELLER. PENSJONATER OG MOTELLER MED RESTAURANT	6
MALMPLASSEN DRIFT AS	55101 DRIFT AV HOTELLER. PENSJONATER OG MOTELLER MED RESTAURANT	5
IDRETTSPARKEN HOTELL AS	55102 DRIFT AV HOTELLER. PENSJONATER OG MOTELLER UTEN RESTAURANT	11
TYNSET CAMPING AS	55301 DRIFT AV CAMPINGPLASSER	5
KRONESTUA KAFE AS	56101 DRIFT AV RESTAURANTER OG KAFEER	10
HANESTAD VERTSHUS AS	56101 DRIFT AV RESTAURANTER OG KAFEER	8
MILANO RISTORANTE AS	56101 DRIFT AV RESTAURANTER OG KAFEER	8
ØSTERDALSSUA MILANO RESTAURANT OG PIZZERIA ANS	56101 DRIFT AV RESTAURANTER OG KAFEER	5
TYNSET KEBAB HOUSE KÖYMEN DA	56102 DRIFT AV GATEKJØKKEN	7
ØKONOMIFOKUS AS	69201 REGNSKAP OG BOKFØRING	44
KVESTOR PRO AS	69201 REGNSKAP OG BOKFØRING	25
CONSIG ØSTERDALEN AS	69201 REGNSKAP OG BOKFØRING	22
PROREGN OSLO AS	69201 REGNSKAP OG BOKFØRING	20
ØTF INVEST AS	69201 REGNSKAP OG BOKFØRING	19
VEKSTRA TYNSET BA	69201 REGNSKAP OG BOKFØRING	12
CONSIG RØROS AS	69201 REGNSKAP OG BOKFØRING	11
VEKSTRA TOLGA BA	69201 REGNSKAP OG BOKFØRING	11
BERGSTADENS REGNSKAPSKONTOR	69201 REGNSKAP OG BOKFØRING	10
RØROS REGNSKAP AS	69201 REGNSKAP OG BOKFØRING	8
RØE REGNSKAP	69201 REGNSKAP OG BOKFØRING	6
VEKSTRA ALVDAL BA	69201 REGNSKAP OG BOKFØRING	6
VEKSTRA OS REGNSKAP BA	69201 REGNSKAP OG BOKFØRING	6
RENDALEN REGNSKAP BA	69201 REGNSKAP OG BOKFØRING	5
REVISORKONSULT AS	69202 REVISJON	16
STIFTELSEN RØROSMUSEET	91022 DRIFT AV KULTURHISTORISKE MUSEER	24
NORDØSTERDALSMUSEET	91022 DRIFT AV KULTURHISTORISKE MUSEER	15

I den klyngebaserte næringspolitikken tenker en ofte i retning av næringer og bedrifter som synes å kunne ha åpenbare koplinger til hverandre. Et alternativ eller supplement til klyngepolitikken er å se etter næringer og bedrifter som er ”potensielt komplementære”. Ideen er at næringsmessig fornyelse finner sted mellom og ”utover” eksisterende sektorer, og at dette skaper behov for en politikk som overskrider tradisjonell sektortenkning og tradisjonell klyngepolitikk. Innovasjon skjer ved å kombinere eksisterende kunnskap, teknologier og kompetanser med ny kunnskap og ny teknologi. Dette vil eksempelvis kunne skje ved at erfaringsbasert kunnskap som finnes i regionen kombineres med ny, formell kunnskap utviklet utenfor regionen, gjerne i utlandet. Det er en slik tenkning som ligger til grunn for begrepet ”plattformorientert politikk”, jf figuren nedenfor.

Figur 7 Plattformbasert utviklingsmodellen illustrasjon.

For å styrke utviklingen av regionen er det viktig å vektlegge bredden i vare- og tjenestetilbudet, og hvordan de ulike tilbudene, og bedriftene, kan komplettere hverandre. Mange andre tjenester, ikke minst fra offentlig sektor, vil kunne spille en avgjørende rolle i en plattformbasert utviklingsmodell. Plattformtilnærmingen vil gi et bedre grunnlag for å utforme planer og strategier som vektlegger samspillet, eller det potensielle samspillet, mellom ulike bransjer i regionen. Ved å fremme slikt samspill er det større muligheter for å utvikle lokalt/regionalt forankrede konkurransefortrinn.

Et plattformbasert utviklingsarbeid baseres ofte på en kartlegging som går utover rammene for dette prosjektet. Et viktig element i arbeidet er å kartlegge hvilke spesielle ferdigheter, kunnskaper, kompetanser og erfaringer som finnes i de ulike deler av næringslivet/arbeidslivet i regionen, jf. tabellen nedenfor.

Tabell 28 *Prinsipp for kartlegging av spesialiserte kunnskapsområder.*

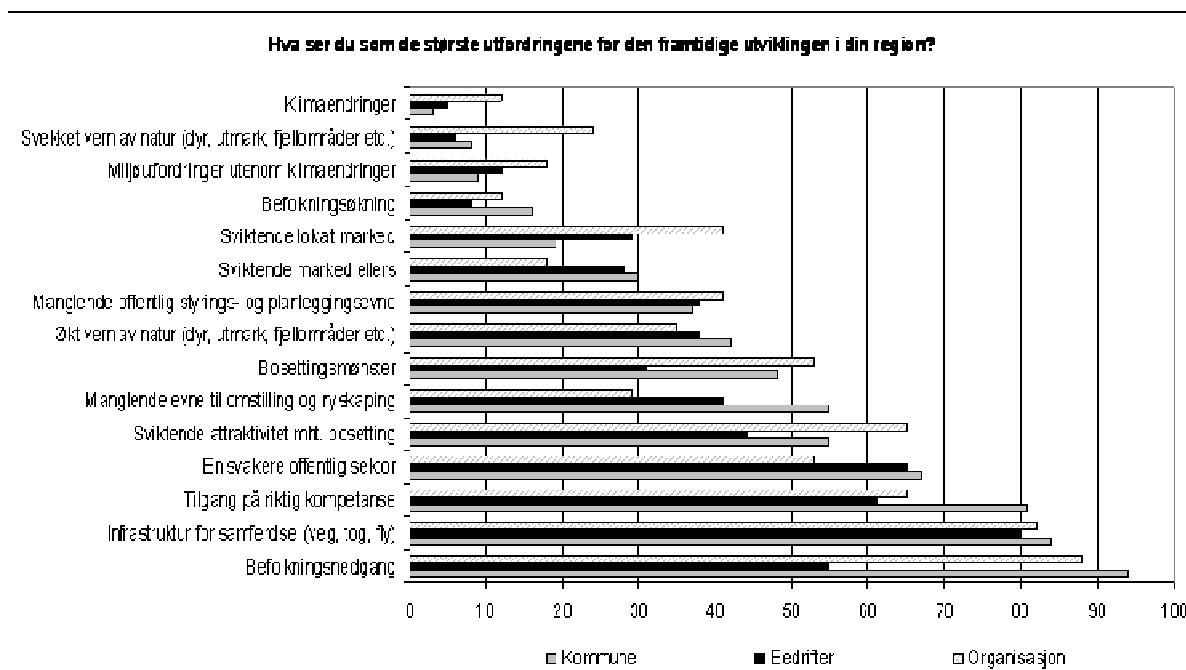
		Næringer/bedrifter/offentlige institusjoner					
		1	2	3	4		n
Kunnskaps- områder	1						
	2						
	3						
	4						
	n						

I en region vil det ofte være flere potensielle plattformer det kan være fruktbart å videreutvikle. I Fjellregionen kan det eksempelvis være en plattform rundt reiselivsnæringene, en rundt trebasert industri og en rundt regnskap, revisjon og IKT. Hvilke bedrifter/næringer og institusjoner som skal knyttes til den enkelte plattform og hvor mange plattformer det er hensiktsmessig å jobbe med, kan en ikke vite før det er gjennomført et kartleggingsarbeid i regionen. Selv om en tar utgangspunkt i en næring, eller en gitt gruppe av bedrifter, er det viktig å huske at en her skal se på tvers næringer og bedrifter som åpenbart er koplet sammen gjennom kunde/leverandørrelasjoner, etc. En grunnleggende ide er å utnytte de kunnskapsressurser som allerede finnes i regionen, kople sammen kunnskap fra ulike bedrifter/næringer og supplere dette med ekstern kunnskap som er ny for regionen. Det er da viktig å finne fram til bedrifter som har evne og kapasitet til å innhente ny kunnskap og spre denne kunnskapen i "plattformbedriftene". Gjennom det nettverket plattformprosessen skal skape, vil også bedrifter med svakere kunnskapsbase kunne implementere ny kunnskap, utvikle nye ferdigheter, og bygge kompetanse som på lang sikt skal styrke bedriftenes og regionens konkurransekraft.

3. Utfordringer og muligheter

I ”Regional framsyn i Hedmark” ble det gjennomført spørreundersøkelser til bedrifter, lokale organisasjoner og kommuner (både politikere og administrative ledere) i de fire regionene. Hensikten var å få et bredest mulig bilde av hvordan næringsliv, organisasjonsliv og kommunene vurderer fremtidige utfordringer og muligheter for regionene. Spørsmålene tok opp følgende forhold:

- Hva som vurderes som de største utfordringene for den framtidige utviklingen i regionen?
- Hva som må til for å løse disse utfordringene?
- Har man et optimistisk eller pessimistisk bilde av framtida i regionen?
- Hvilke bransjer som blir viktigere for sysselsetting og verdiskaping fremover mot 2040.

Figur 8 Hva ser du på som de største utfordringene for den framtidige utviklingen i Fjellregionen? Rangert. Prosentandel som oppgir ”Stor utfordring” (N=64/85/17)

Som denne samlefiguren viser vurderer flest respondenter fra kommunene og organisasjonene befolkningsnedgang, infrastruktur for samferdsel og tilgang på arbeidskraft med riktig kompetanse som en stor utfordring. Bedriftene vurderer ikke befolkningsnedgang som en stor utfordring i like stor grad som kommunene og organisasjonene. De fleste av respondentene fra bedriftene vurderer

infrastruktur for samferdsel som en stor utfordring, mens en svakere offentlig sektor kommer som nummer to og tilgang på riktig kompetanse kommer på tredje plass.

I spørreskjemaet var det også gitt plass til å oppgi utfordringer som ikke var nevnt i skjemaet.

Bedriftene i Fjellregionen nevnte følgende tilleggsutfordringer:

- Tilgang på kapital og investeringer i eksisterende næringsliv
- Boligmangel
- Dårlig kollektivtilbud
- Dårlig barnehagetilbud
- Manglende fellesskap i området - på tvers av fylkesgrensene
- Manglende evne til å satse på grønn energi og biobrensel
- Sviktende økonomi i primærnæringene

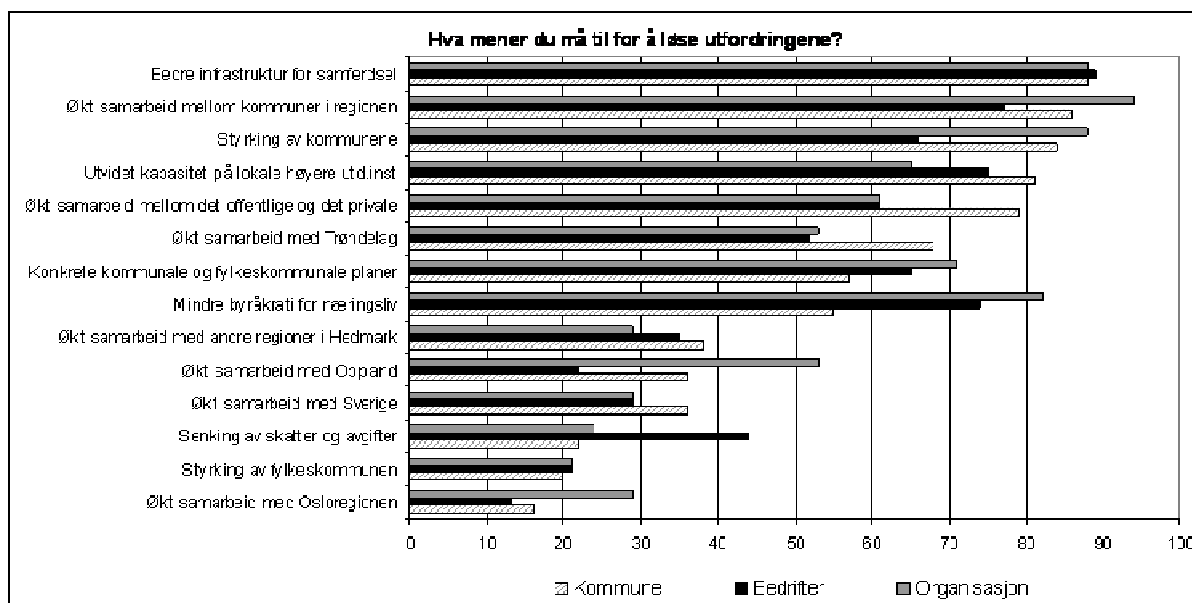
Respondentene fra *kommunene* kom blant annet med følgende tilleggsutfordringer:

- Attraktive arbeidsplasser
- Fare for at regionen blir et ”museum”
- Mangel på urbanitet
- Manglende evne til regionalt samarbeid
- Manglende samarbeid i næringslivet
- Rammebetingelser for fjellandbruket
- Sviktende økonomi i landbruket

Respondentene fra *lokale organisasjoner* nevner følgende:

- Få ledige jobber innenfor regionen
- Skoletilbudet
- Sviktende økonomi i landbruket
- Manglende evne til å satse på forskning og utvikling knyttet til bioenergi og biogass i skogindustri og landbruk

I spørreundersøkelsen ble representantene fra kommunene, bedriftene og organisasjonene presentert for ulike forslag på hvordan utfordringene regionen står overfor kan løses. Det var i tillegg et åpent spørsmål til slutt hvor de kunne skrive inn sine egne forslag. I figuren nedenfor er løsningene rangert etter det flest anser som viktige løsninger.

Figur 9 Rangering av løsninger. Prosentandel som oppgir "Viktig" (N=64/85/17)

Ikke uventet er det å bedre infrastruktur for samferdsel som blir trukket frem som viktig for å løse regionens utfordringer av de fleste bedrifter, kommuner og organisasjoner, henholdsvis 89, 88 og 88 prosent. Respondentene er også samstemte i at økt samarbeid mellom kommuner er viktig, - dette kommer som nummer to hos kommuner og bedrifter, men som nummer en hos organisasjonene. Bedriftene har deretter utvidet kapasitet på lokale høyere utdanningsinstitusjoner som nummer tre (75 prosent), mens kommunene og organisasjonene har styrking av kommunene (84 og 88 prosent).

I spørreundersøkelsen ble det også åpnet for andre innspill til hvordan man kan løse utfordringene fjellregionen står overfor.

Lokale organisasjoner trakk frem:

- Legg mindre bånd på initiativ og utvikling og la tiltakslysten blomstre.
- Høre mer på ideene til lokalbefolkningen
- Det kommunale tiltaksapparatet må bli bedre. Kanskje oppsøke næringene i stedet for å sitte på et kontor.
- Satsing på grønn industri og energi
- Økt fokus på landbruket

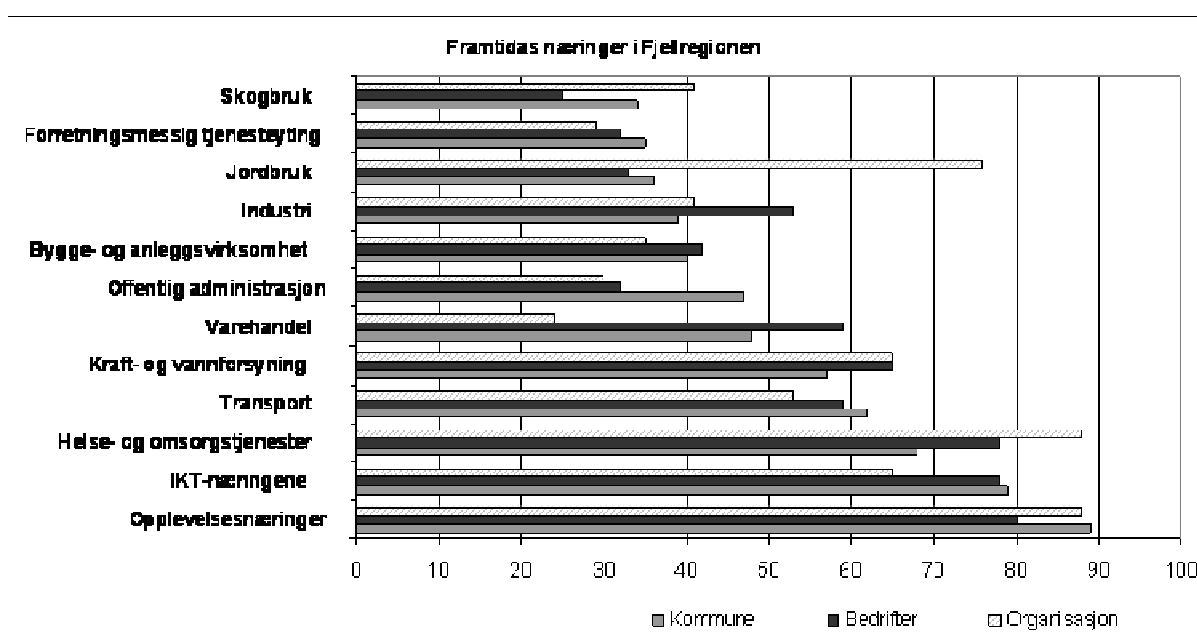
Respondentene fra *bedriftene* trakk frem:

- Bedre mobildekning og bredbåndsutbygging
- Billigere boligtomter utenfor boligfelt
- Forskning på grønn energi
- Færre og større kommuner
- Regionale løsninger for å dekke lokale behov
- Mer satsing på ungdommen
- Høyere kvalitet på utdanningen og mer praktisk utdanning
- Skape attraktive, urbane regionsentra
- Styrke landbruket
- Videreføring av lokale råvarer

Respondentene fra *kommunene* kom med følgende innspill:

- Økt samarbeid mellom regionsentra
- Desentralisert utdanning på høgskolenivå
- Flere fagarbeidere
- Styrket landbruk
- Kommunesammenslåinger
- Større samarbeid innad i Fjellregionen
- Samarbeidet i Fjellregionen må inkludere administrativt nivå (ikke bare ordførere)
- Prosjekter i regi av regionrådet har i liten grad samordnet med kommunens øvrige oppgaver (fremstår som "råflotte")

I spørreundersøkelsen var det også et spørsmål om framtidig næringsstruktur. Hvordan ser regionens kommuner og bedrifter for seg den framtidige næringsstrukturen i regionen?

Figur 10 Følgende bransjer blir viktigere for sysselsetting og verdiskaping i Fjellregionen i 2040. Prosentandel som oppgir "Mye viktigere" og "viktigere" (N=64/85/17)

Her ser vi at det er opplevelsesnæringer som av de fleste blir ansett å ha størst potensial til å bli viktigere frem mot 2040. Hele 89 prosent av kommunerespondentene, 88 prosent fra organisasjonene og 80 prosent fra bedriftene har opplevelsesnæringene på topp. Videre oppgir nesten 80 prosent av respondentene både fra kommuner og bedrifter at de tror at IKT-næringene vil bli viktigere fremover, mens færre organisasjoner oppgir det samme.

Oppsummering fra undersøkelsen i "Regionalt framsyn".

Hva slags bilde har Fjellregionens bedrifter, kommuner og lokale organisasjoner av hvordan utviklingen vil bli framover? De viktigste utfordringene som trekkes frem er infrastruktur for samferdsel, befolkningsnedgang og tilgang på arbeidskraft med riktig kompetanse.

Hva må så til for å løse regionens utfordringer? Kommuner, bedrifter og organisasjoner er samstemte i at det å bedre infrastruktur for samferdsel er viktig for å løse regionens utfordringer. Ikke overraskende, i og med at dette blir trukket frem som en av de viktigste utfordringene regionen står

overfor. Noe mer overraskende er det at en relativt stor majoritet, også av bedriftene, gir uttrykk for at en sterkere kommunal sektor og styrings- og planleggingskapasitet er viktig for å løse regionens utfordringer. Dette er, ut fra undersøkelsen, et generelt trekk i alle regionene i Hedmark, en sterk tro på offentlig styring.

Regionens sterke og svake sider, muligheter og trusler (SWOT)

Vi har til slutt gjort en vurdering, eller oppsummering, av regionens sterke og svake sider, muligheter og trusler (SWOT), jf. tabell 29 på neste side. Vurderingene er gjort på grunnlag av:

- Data presentert i denne rapporten, og
- Resultater fra spørreundersøkelsen ”Regionalt framsyn”.

Tabell 29 *Fjellregionens sterke og svake sider, muligheter og trusler.*

Styrker To sterke regionsentra Flyplass To sykehus Jordbruket og jordbrukets foredlingsindustri Skogbruket og trelast- og treindustrien Sterke industribedrifter, også utenfor jord- og skogbrukets foredlingsindustri. Sterkt næringsmiljø innen økonomisk rådgivning, regnskap, revisjon og IKT. Aktivt regionalt samarbeid. Naturkvaliteter som betyr mye for innbyggerne, og for potensielle tilflyttere.	Svakheter Lite folk Spredt bosetting, små kommunesentra Langt til større sentra Små arbeidsmuligheter for folk med høyere utdanning, særlig i privat sektor. Sterkt kjønnsdelt arbeidsmarked. Mange tar høyere utdanning, men de kommer ikke tilbake til regionen. Mange flytter inn i regionen. Men mange av disse flytter videre. Ikke tilstrekkelig attraktivt å bli boende i regionen? Mange sysselsatte i næringer som er i nasjonal tilbakegang. Barnehage tilbudet er ikke tilfredsstillende i alle deler av regionen. Mangler hotell som tilfredsstiller dagens krav. Gjelder både for kurs- og konferanse, yrkestrafikk og ferie- og fritidsmarkedet. For dårlig tilbud i kollektivtransporten. Den transportmessige infrastrukturen må oppgraderes, både veg og jernbane. Knapphet på kapital er et hinder for investeringer. Mangler attraksjoner, opplevelser og aktivitetsanlegg som kan få turistene til å bli mange dager i regionen. Regionen for lite attraktiv som bosted, både for evt. tilbakeflyttere og nykommere.
Muligheter Utvikling av reiselivsnæringene, både opplevelser og aktiviteter, overnatting og servering. Røros er verdensarvsted. Alvdal har Aukrustsenteret. Videre utbygging av fritidsboliger. Mer lokal foredling basert på jord- og skogbruk Styrke etablerte, tiltrekke nye offentlige arbeidsplasser finansiert av stat og fylkeskommune. Raskere transport til Trondheim og Oslo. Utvikle attraktive tettsteder og boområder. Videreutvikle kultur- og fritidstilbud, både for bosatte og besøkende. Styrke samarbeidet internt i regionen, både mellom kommunene og mellom bedrifter.	Trusler Endringer i jordbrukspolitikken – økonomien i landbruket. Endringer i sykehusstrukturen Noen få store industribedrifter – sårbarhet. Et arbeidsliv og en næringsstruktur som ikke samsvarer med den utdanning mange unge har, og de yrker mange unge ønsker seg. Redusert folketall? Framtidig aldersstruktur – mangel på arbeidskraft?

Regional plattform – Fjellregionen

Dette er en delrapport fra prosjektet "Regional nærings- og handelsanalyse for Fjellregionen". Prosjektet gjennomføres i samarbeid mellom Østlandsforskning og Norsk institutt for by- og regionforskning. I første del av rapporten ser vi på befolkningsutvikling, flytting, utdanningsnivå og senterstruktur. I den andre delen drøftes sysselsetting og næringsstruktur i Fjellregionen.

ØF-rapport 09/2010

ISBN nr.: 978-82-7356-669-0